

ÚVOD

Pro člověka „odkudkoli“ jsou Rokycany malým městem na pomezí západních a středních Čech. Nevynikají okázalou architekturou ani strhujícími historickými událostmi, i když právě ve druhém případě není toto tvrzení zcela na místě. Rokycany mají rozhodně svá historická specifika. Pro mne osobně tkví především v zajímavé vojenské historii, která vyplývá právě z geografického umístění. Střed českého království či později moderní republiky v těchto místech jakoby přesahuje směrem k „západnímu“ světu. Tato oblast Čech proto mohla být ve starší i novodobé historii stejně tak blízká výhodnému obchodu s bohatým sousedem, jako jeho expanzi a válečným zájmům. Rokycany tak hrály významnou roli v mnohých vojenských konfliktech. Z nejdůležitějších historických příkladů vybírám svízelné (pro Rokycany jako biskupské město) období husitství a dobytí města oběma zneprátelenými stranami, exponovanou dobu českého stavovského povstání, kdy Fridrich Falcký, cestující ze západu, našel dočasné útočiště právě v Rokycanech či události konce II. světové války, které svým významem přesahují z regionálních dějin do historie celé země.

Ve své práci jsem se proto rozhodl přiblížit dějiny 20. století, tedy období, které ještě není regionálními historiky do důsledků zpracováno. Kromě toho jsem se také zamýšlel nad formami implementace regionálních dějin do výuky dějepisu, a to především v těch kapitolách, které považuji v současných kurikulech za problematické, totiž v tématických okruzích nejnovějších dějin. Ve své diplomové práci proto sleduji několik cílů. Prvním z nich je zřehlednění a ucelení historie 20. století v Rokycanech od první světové války až do současnosti. Druhým, neméně důležitým cílem je zhotovení řady návrhů didaktických aplikací, určených pro dějepisnou výuku, které zprostředkovávají regionální dějiny zajímavou, poutavou a aktivizační formou, a které slouží nejen k fixování historického učiva, ale rozvíjejí u žáků i další klíčové kompetence. Didaktické aplikace lze využít při vyučování ve škole nebo na významných místech přímo v terénu, kdy si žáci bezprostřední vizualizací ucelí nově nabyté vědomosti.

Diplomovou práci dělím na dvě části, teoretickou a didaktickou. V teoretické části se zabývám problematikou moderních dějin města v chronologickém pojetí. První kapitola je věnována světové válce, jejíž vliv Rokycany, jako město s vojenskou tradicí, pociťovaly více než ostatní. Poté mapuji období první republiky, kdy město výrazně „rozkvétalo“ po průmyslové a architektonické stránce, dále druhou světovou válku a s ní spojené přelomové události rokycanské historie, totiž setkání americké a sovětské armády na demarkační linii vedoucí těsně podél územní hranice města. Teoretickou část své DP jsem ukončil shrnutím hlavních mezníků regionálních dějin v období totality až do roku 1989. Specifickou pozornost jsem věnoval dramatický událostem roku 1968, které vstoupily do povědomí i širšího regionu.

V teoretické části své práce jsem využíval řadu informačních zdrojů. V první řadě to byly syntetické publikace zabývající se historií Rokycan. Mezi nejzajímavější a zároveň nejstarší patří kniha *Město Rokycany a okres* z roku 1938. V této publikaci autor samozřejmě popisuje historii města, ale hlavně se věnuje společenskému a kulturnímu životu ve městě v období první republiky, což bylo pro pochopení dobové atmosféry v Rokycanech pro mne velmi přínosné. Za další hodnotný zdroj bych označil publikaci *Rokycany* z roku 2011 od PhDr. Hany Hrachové Ph.D. a kolektivu, ve které se tvůrci podrobně zabývají nejen historií města Rokycany od jeho založení až do současnosti, ale také místní politickou, hospodářskou a demografickou situací na pozadí dějin. Dalším podstatným pramenem informací pro moji práci byly sborníky Okresního muzea dr. Bohuslava Horáka a také Státního okresního archivu v Rokycanech, v nichž jsem čerpal z odborných článků věnujících se především významným průmyslovým podnikům. Tyto informace jsem dále doplňoval údaji z kronik a archiválií uložených právě v Okresním archivu v Rokycanech. Při své badatelské práci jsem dospěl k názoru, že některé události, které jsem ve své práci zkoumal, jako např. dramatický srpen roku 1968, nebyly v dosavadních dílčích studiích, ani v souborných publikacích důsledně popsány. Zaměřil jsem se proto na výzkum pomocí efektivní a moderní metody tzv. oral history, tedy metody, jež čerpá především z ústních sdělení a svědectví pamětníků. Zmíněné události roku 1968 jsem zpracoval právě na základě výpovědí, a to především přímého účastníka a aktéra pana Ivana Výborného.¹ Pro historii výroby kol značky Favorit jsem využil zajímavého a faktograficky hodnotného vyprávění pana Františka

¹ Rozhovor uskutečněn 23. 2. 2011, kompletní záznam uložen v archivu autora.

Pelikána.² Muzeum na demarkační linii jsem zpracoval mimo jiné také na základě rozhovorů se současným ředitelem, panem Františkem Kochem. Vzhledem k zaměření předkládané práce na moderní dějiny, bylo logickým krokem využití elektronických informačních zdrojů. Za velmi hodnotné IT prameny bych označil webové stránky autora Davida Borka, <http://rokycanyhomepage.ic.cz/rokycanyhomepage.htm>, z nichž jsem převzal mnoho informací k urbanistickému vývoji města Rokycany.

Zdrojem inspirace v didaktické části byla publikace PaedDr. Heleny Východské Dějepis hrou, jejímiž didaktickými aplikacemi jsem se volně inspiroval a modifikoval je právě na moderní regionální historii Rokycan. Kromě toho navrhuji několik projektů, kterými mohou učitelé doplnit živé slovo didakticky vhodnými prožitkovými aktivitami přímo v terénu. Významnou část didaktických aplikací věnuji práci ve vojenském Muzeu na demarkační linii v Rokycanech.

² Rozhovor uskutečněn 30. 12. 2011, kompletní záznam uložen v archivu autora.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 ROKYCANY VE 20. STOLETÍ

1.1.1 PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA

Začátek I. světové války poprvé pocítili rokycanští obyvatelé již 26. července 1914. Slavnostní slet Sokolské župy Rokycanovy, který se konal téhož dne, narušila vyhláška nařizující v celé monarchii mobilizaci a několik členů Sokola muselo příštího dne narukovat do armády. Rokycan se dotklo toto nařízení přece jen o něco více než jiných měst, jelikož v rokycanských kasárnách sídlila početná vojenská posádka.

Téměř okamžitě se v Rokycanech projevíly obavy z blížícího se konfliktu zejména formou nákupní horečky, a to i přesto, že byli obyvatelé ujišťováni o brzkém konci války. Základní zboží se velmi rychle stalo nedostatkovým a ceny některých potravin stouply i o čtvrtinu. Dalším regionálním problémem se stalo ubytování mobilizovaných vojáků před jejich odjezdem na fronty. Kromě kasáren jim město zajistilo noclehy také v sokolovně nebo v budově gymnázia. Vojenské odvody se dotkly také velké části zaměstnanců významných rokycanských podniků, a tak musel být postupně částečně pozastaven provoz v městských železárnách, v továrně Františka Hirsche, koželužně a na pile Františka Jelínka. V některých průmyslových podnicích byla na základě vojenských výnosů výroba změněna a zaměřena hlavně na válečné účely. V Rokycanských továrnách byly vyráběny ruční granáty, dělostřelecké náboje, víčka na miny nebo cvočky do horských bot. V říjnu roku 1914 nechali zastupitelé města zřídit v Sokolovně a v tělocvičně lazaret pro raněné, který byl následně přemístěn do objektu kasáren, kde bylo ještě téhož měsíce přijato téměř 300 vojáků nakažených úplavicí.

V prvních letech válečného konfliktu rokycanští obyvatelé v civilním životě nepocítili válku ve všech jejích projevech. Postupem času a tragickým vývojem na frontách samozřejmě upadaly i kulturní akce v Rokycanech. Pořádány byly především dobročinné sbírky na podporu vdov, sirotků a raněných formou výstav nebo divadelních představení a také tradiční každoroční oslavy narozenin panovníka. Zpočátku, i přes zavedení přísné cenzury, se mohli Rokycanští podrobně dočíst o vývoji a aktuální

situaci na frontách z místního týdeníku Žďár. Po rozhodnutí rakouských úřadů o zákazu vydávání místního tisku byly informace šířeny pomocí muzejního sborníku Brdský kraj.

Na významu nabývaly v této době především regionální kulturní spolky. Z počátku organizovaly shromáždění a slavnosti k počtě rekrutovaných vojáků, později se snažily také o akce obecného významu. Mezi takové kulturní události v období I. světové války patří např. oslava 500. výročí upálení mistra Jana Husa, ke kterým se město v červenci 1915 připojilo slavnostním průvodem a pojmenováním známého výletního místa za městem (dnes tzv. Stráň) *Husovy sady*. V průběhu války však místní spolky zaznamenaly zásadní úpadek. V lednu 1915 byla armádou zabavena budova sokolovny a koncem roku byla celá organizace Sokola, tedy včetně významné rokycanské obce, zakázána. Dalším citelným zásahem do života rokycanských občanů byla v září roku 1916 rekvizice celkem sedmi věžních zvonů z rokycanských kostelů a jednoho z kostela Navštívení Panny Marie na Vršíčku pro válečné účely.

Na jaře roku 1916 se dotkly Rokycan, stejně jako ekonomického systému v celém státě, velké problémy se zásobováním určeného pro civilní obyvatelstvo. Důsledkem byly projevy občanské neposlušnosti, z nichž první se projevila v březnu v podobě demonstrace 250 rokycanských žen, které na náměstí žádaly městské zastupitele o celkovou nápravu ekonomických poměrů. O rok později byla situace již tak vážná, že dělníci v městské železárně a válcovně vyhrožovali vedení podniku stávkou. Tento neúnosný stav donutil městkou radu k prvním veřejným protestům. V srpnu 1917 nechali zastupitelé v regionálním i celostátním deníku otisknout zprávu o skutečném stavu zásobování a postěžovali si zde na fakt, že většina potravin je vyvážena do Německa, a místní obyvatelé proto trpí hladem. V roce 1918 se Rokycany připojily k dalším městům a finanční částkou podpořily tvorbu legií v zahraničí. Také aktivně podporovaly vznik samostatné Československé republiky a to nejen peněžním obnosem, ale např. i jmenováním Aloise Jiráska v červnu 1918 čestným občanem města.

Během první světové války pochopitelně nezbyvaly finanční prostředky pro rozsáhlejší stavební rozvoj města. Jednou z mála stavebních prací, které byly i přesto uskutečněny, se stala výstavba rodinných domů, jež bylo potřeba z důvodu nárůstu počtu obyvatel. V roce 1915 také začala stavba vodovodního řadu ze Strašic, ale v dalším roce kvůli

nedostatku peněz v městské pokladně rozhodli zastupitelé o jejím přerušení. Válka také znamenala úpadek průmyslu i společenského života v Rokycanech. Místní důležité podniky musely přeorientovat svoji výrobu a zaměřit se na válečné potřeby. Nejtragičtěji se však válka zapsala do osudů odvedených mužů. Z přibližně devíti set odvedenců se jich 157 z válečných front nevrátilo.

Z katastrofických událostí první světové války se Rokycany poměrně rychle vzpamatovaly a období první republiky znamenalo pro město rozmach nových podniků, opětovný vzestup kulturní činnosti a hlavně stavební rozvoj. Vznik Československa dne 28. října 1918 přijali rokycanští občané s nadšením. Ještě týž den byly z městských budov odstraněny symboly habsburské monarchie a pozvolna započala úprava samosprávy města. V následujícím roce se konaly první komunální volby v samostatné republice a na schůzi v září 1919 nové zastupitelstvo zvolilo starostou Antonína Hořice, který se již ve válečných letech angažoval v místní politice. Téhož roku během své cesty do Plzně navštívil město prezident T. G. Masaryk, jenž se krátce pozdravil s místními občany. V roce 1925 si město vytklo za cíl pietním způsobem připomenout tragické osudy rokycanských mužů padlých v letech 1914 – 1918, a tak byl s pomocí legionářů odhalen památník obětí světové války v parku nedaleko vlakového nádraží. Obecně se dá konstatovat, že dvacátá léta znamenala i pro Rokycany změny v oblasti společenského života a stagnující ekonomika, ovlivněna první světovou válkou, byla nyní na vzestupu.³

³ HRACHOVÁ, H. a kol. *Rokycany*. Praha : Lidové noviny, 2011, str. 154.

1.1.2 VÝVOJ V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Počátkem třicátých let se poprvé dotkla světová ekonomická krize také Rokycan. Například vedení Hopfengärtnerových železáren muselo v roce 1930 propustit sto svých zaměstnanců a za několik dalších měsíců úplně zastavilo výrobu v podniku. Další rok přišli o práci dělníci z městské slévárny a válcovny. Roku 1932 bylo ve městě evidováno 550 nezaměstnaných osob, a to pouze z rokycanských provozoven. Zajímavým řešením této situace byla skutečnost, že necelou stovku těchto nezaměstnaných dělníků využili zastupitelé při stavbě nového městského koupaliště pod Husovými sady. Nejvážnějším projevem ekonomické krize v Rokycanech se stala hromadná stávka pracovníků městské válcovny, organizovaná v lednu 1934 kvůli úsporným opatřením v podniku. Vedení továrny okamžitě reagovalo výpověďmi pro všechny zúčastněné dělníky. Proti tomuto rozhodnutí se ihned angažovala komunistická strana a žádala zákrok zastupitelů města. Po několika demonstracích, při kterých musela zasahovat policie, byla část zaměstnanců přijata zpět.

Od I. světové války zaznamenaly Rokycany také rychlý růst počtu obyvatel, což mělo za následek výstavbu nových dělnických i luxusních vilových čtvrtí. Rozvoj výrazně usnadnily velice nízké ceny pozemků i finanční podpora ze strany města či státu. V roce 1921 bylo ustanoveno stavební družstvo „*Svépomoc*“, jež nechalo postavit kolem šedesáti rodinných domů, kdy při jejich realizaci pomohla právě státní dotace. Zajímavým sociálním počinem byla v tomtéž roce stavba prvních domů v blízkosti Kovohutí určených pro tamní dělníky. Celá čtvrť se rozrostla o několik nových ulic a dostala jméno po bývalém starostovi Antonínu Hořicovi – Hořicov. Souběžně probíhala realizace výstavby části města v blízkosti kasáren, později nazvaná po prvorepublikovém ministrovi Aloisovi Rašínovi – Rašínov. Počet domů v této čtvrti stoupal na tehdejší dobu neuvěřitelnou rychlostí, první rok bylo postaveno 27 domů, v roce 1926 jich stálo již 59 a o dva roky později 72 nových rodinných domů. Stavební práce pronikly až do zatím zcela neobydlené oblasti za potokem Rakováček.

Rokycany se samozřejmě dočkaly výrazné modernizace. V roce 1919 započala elektrifikace města a v roce 1924 byl dokončen vodovod, jehož stavba byla v průběhu první světové války zastavena. Na přelomu dvacátých a třicátých let zažilo změnu

i centrum města. Nově vzniklo náměstí 5. května, jehož hlavní středovou část dodnes zdobí zelený park a v jehož severní části byla v roce 1931 postavena několikapatrová nová budova vlakového nádraží. Původní budova bývalého nádraží, umístěného o několik stovek metrů východním směrem, s rostoucím provozem osobní i nákladní dopravy na železnici již nevyhovovala. Souběžně s tímto projektem byl regulován počet železničních přejezdů, jež nahradily podchody a podjezdy. Roku 1932 navrhl pražský architekt František Albert Libry⁴, který v té době pracoval také na vybudování městského koupaliště, moderní funkcionalistickou budovu městské spořitelna, jež byla o rok později dostavěna. Naproti gymnáziu nechalo město v roce 1927 postavit administrativní budovu, do které umístilo důležité kanceláře státního úřadu. Zastupitelé si také samozřejmě uvědomovali důležitou roli vzdělání v nově vzniklém demokratickém státu, a proto roku 1931 slavnostně otevřeli dívčí obecnou školu, již pojmenovali po prezidentu T. G. Masaryku. Během let existence první republiky také nijak nezaostával místní průmysl, převážně v oblasti zpracování kovů, který v Rokycanech měl své místo již od 19. století. Nově vzniklé podniky však proslavily město ve státním a následně i v evropském měřítku. Objekt bývalé koželužny odkoupilo město a zřídilo zde potravinářskou konzervárnu s názvem Marila. V roce 1923 vznikla nová továrna na výrobu jízdnic kol Tripol, která se po čase rozdělila na dva menší na sobě nezávislé podniky Tripol a Tudor. Své jméno na tuzemském trhu měla i výrobní převážně plyšových hraček Hamiro.

Do běžných civilních poměrů se brzy dostal i společenský život v Rokycanech, násilně potlačený během válečného konfliktu. Velkého věhlasu se znovu dočkal jeden z nejstarších zpěváckých spolků v Čechách „Záboj“, založený v roce 1861. Jeho členové kromě vlastních koncertů zpívali také na plesech a významných slavnostech. Dalším sdružením, jež zajišťovalo kulturní osvětu, byl Krajinský studentský spolek Rokycana, který oficiálně vznikl v roce 1914, i když podobná činnost se ve městě provozovala již v průběhu několika předcházejících desetiletí. Původně mohli být členy tohoto spolku pouze vysokoškolští studenti, ale od založení republiky přijímal spolek i studenty nejvyšších ročníků středních škol. Během několika let své existence si zajistil přední místo v kulturním, sociálním a společenském životě města pořádáním

⁴ František Albert Libra byl předním českým funkcionalistickým architektem. Jeho největším a nejznámějším realizovaným projektem je areál sanatoria pro léčbu TBC ve Vyšných Hágách, jež je řazeno mezi nejlepší funkcionalistické stavby třicátých let u nás.

divadelních představení, koncertů, výstav, přednášek a exkurzí. Kromě představení, která byla pořádána ochotnickými divadelními spolky, si rokycanští obyvatelé rychle oblíbili novinku dvacátých let – biograf. První promítání filmu se uskutečnilo v budově Sokolovny již v roce 1914 a první ozvučený film mohli návštěvníci shlédnout roku 1931.⁵

Po zklidnění poválečné situace nastala i v Rokycanech příhodná chvíle pro rozvoj sportovních a tělesných aktivit. Obnovy se dočkal rokycanský Sokol, který byl založen v srpnu roku 1868 a během I. světové války zakázán úřady. Na vojenskou službu muselo nastoupit až 80% všech členů a ze Sokolovny se stala ubytovna pro raněné a kanceláře vojenské správy. Vojenští důstojníci se snažili všelijak Sokolům život znepříjemnit např. častými velice důkladnými četnickými prohlídkami písemností, na jejichž základě došlo i k několika zatčení. I přesto se zbylí cvičenci scházeli v nedaleké tělocvičně gymnázia. První slavnostní poválečná valná hromada se konala v srpnu 1918, během níž členové oslavili padesáté výročí založení Sokola v Rokycanech. V následujících měsících se rozrostly sokolské řady o několik desítek nových členů, a to zapříčinilo obrovský vzestup veškeré sokolské činnosti. V roce 1925 začala výstavba části budovy Sokolovny směrem k železničnímu podjezdu. Vystavěny byly šatny pro tělocvičnu, místnost pro přednáškový a divadelní soubor, sál pro loutkové divadlo a skladiště pro divadelní rekvizity a cvičební nástroje. Následně členové Sokola předložili městské radě návrh a plán na vybudování letního cvičiště s tělocvičnou v prostoru zpuštěného obecního sadu, v tzv. Alejích. V roce 1927 byl pozemek rozšířen o další část, na které bylo vystavěno několik tenisových hřišť.⁶

Kromě Sokola existovaly v Rokycanech také jiné tělovýchovné organizace, např. Dělnická tělocvičná jednota, kterou zaštitovala strana sociální demokracie. Základy tohoto spolku položil v roce 1905, tehdy ještě jako hostinský „Na Letné“, Antonín Hořice, pozdější místní politik a starosta města. Z počátku se členové tohoto spolku scházeli v sále hostince „Na Letné“, který ovšem absolutně nevyhovoval tělovýchovné činnosti. Proto se spolek s ostatními organizacemi podporovanými sociální demokracií přestěhoval v listopadu 1906 do prostor domu bývalého hotelu „Černý orl“. Stejný

⁵ HRACHOVÁ, H. a kol. *Rokycany*. Praha : Lidové noviny, 2011, str. 181.

⁶ *Město Rokycany a okres*. Rokycany, 1938, s. 45.

osud jako rokycanskou obec Sokola potkal i Dělnickou tělovýchovnou jednotu. I zde řada členů byla během I. světové války odvedena na frontu a po válce spolek začínal téměř od začátku. Ale také zde se projevil velký zájem místních obyvatel nejen o sportovní činnost. V roce 1926 získala Dělnická tělocvičná jednota vlastní kinematografickou licenci a v listopadu roku 1927 otevřela nový biograf na Masarykově náměstí s názvem *Lidobio*. Ročně kino odehrálo v průměru 310 filmových představení pro dospělé a 22 představení pro mládež. Dělnická tělocvičná jednota měla na sklonku roku 1930 celkem 11 zájmových odborů, mezi nimiž byl např. odbor dramatický, biografický, cvičitelský, skautský, hudební atd.

Z Rokycan se v třicátých letech stalo doslova rekreační město a to nejen díky výhodné poloze na železniční trati Praha – Plzeň a výstavbě nového městského koupaliště, ale také díky rozvoji turistiky. Místní vlaková zastávka byla pro většinu milovníků přírody startovním bodem, odkud dále pokračovali směrem do brdských lesů. Již v roce 1896 byl založen **Odbor klubu československých turistů**⁷ v Rokycanech, který např. v roce 1935 čítal 200 stálých členů. Hlavním úkolem klubu bylo značení a popisování turisticky zajímavých cest, jež na bývalém okrese tvořily téměř 250 km. Mimo jiné také pořádal organizované výlety s průvodcem, či přírodovědné a historické přednášky.

Kromě výletů do přírody organizovaných místním turistickým klubem získala velkou oblibu i skautská organizace. Oficiální založení skautingu v Rokycanech proběhlo až v roce 1919 po registraci místních členů Svazem skautů republiky Československé, ale již roku 1911 působí první místní samozvaný skaut, profesor zdejšího gymnázia PhDr. Jan Hořejší. Ten prakticky používal některé základní skautské prvky během svých školních vycházek se studenty a roku 1913 byla tato forma výuky včleněna do osnov tělocviku. Ještě téhož roku uspořádal v rokycanské Sokolovně dvě přednášky na téma *Junáctví jako nový směr výchovný* a *Sokolstvo a Junáctvo* a na základě žádosti městská rada povolila táboření skupině pod vedením dr. Hořejšího v místních lesích. Po odchodu dr. Hořejšího vyučovat do Příbrami zažila nově se tvořící organizace krátký úpadek až do roku 1917, kdy sedmičlenná skupina stále ještě neregistrovaných skautů zažádala o možnost využívat turistickou chatu na vrchu Žďár. Zde se členové scházeli na

⁷ *Město Rokycany a okres*. Rokycany, 1938, s. 50.

pravidelných schůzkách a podnikali výlety po okolí. V roce 1920 se rokycanští skauti rozhodli přidat k celorepublikovému **Svazu skautů republiky Československé**.⁸

Skautské řady se rychle rozrůstaly a kromě výletů do nejrůznějších koutů republiky či pořádání táborů skauti pokračovali i v dřívější tradici divadelních představení. Avšak stále ještě neměli své vlastní útočiště ve formě stálé klubovny. Městská rada sice poskytla formující se skautské organizaci klubovnu vhodnou ke schůzkám v areálu Masných krámů, ovšem tyto prostory vyhovovaly pouze v letních měsících. Svě první celoroční klubovny se skauti dočkali až v roce 1922 a registrováno bylo již 44 členů, z toho 6 dívek.⁹ V dalších letech narostla aktivita organizace ve formě různých závodů a soutěží i pro ostatní oddíly z kraje a stále se zvyšoval počet nově vstupujících členů. Ani v období tzv. velké hospodářské krize v roce 1929 skautská organizace nijak neustala, roku 1930 bylo v Rokycanech již 150 skautů a v témže roce bylo založeno *Místní sdružení přátel skautingu*. Toto sdružení bylo pro rokycanské skauty velice prospěšné, jelikož následujícího roku založilo **Fond na výstavbu skautského domova v Rokycanech**. Finanční podpory se dočkali i od místní sokolské obec a v roce 1932 městská rada pronajala organizaci dnešní Skautskou louku pod Kalvárií, na které skauti působí dodnes.¹⁰

Dvacátá a hlavně třicátá léta znamenala pro Rokycany obrovský územní rozmach a přestavbu centra města, převážně ve funkcionalistickém stylu. Rozvoje se dočkal i kulturní a společenský život formou nejrůznějších zájmových spolků a organizací, do kterých se velká část místních obyvatel s nadšením hlásila.

Druhá polovina třicátých let se v Rokycanech nesla v mnoha smyslech ve vojenském duchu. V roce 1933 byl totiž dostaven nový areál kasáren a o tři roky později zbudováno vojenské cvičiště. Problematická zahraniční politika a zhoršené mezinárodní vztahy, navíc nepřítis vzdálená hranice s Německem, zapříčinily vypjatou situaci, která se projevila i u místní vojenské posádky. Cvičení a přípravy na případnou vojenskou intervenci byla téměř na denním pořádku.

⁸ *Město Rokycany a okres*. Rokycany, 1938, s. 50.

⁹ FAITOVÁ, K. *Skauting v Rokycanech*. Bakalářská práce. Plzeň : ZČU. Fakulta pedagogická. 2012, s. 28.

¹⁰ *Tamtéž*, s. 28.

1.1.3 DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA

Dne 12. září 1938 na sjezdu NSDAP pronesl Adolf Hitler útočný a agresivní projev proti Československu, který vyvolal nepokoje sudetských Němců v pohraničí. Následně 13. září městem projely jednotky československého vojska, jež mířily zastavit puč, o který se sudetoněmecká strana SdP v oblasti západních hranic pokusila. Své sympatie k československé armádě rokycanští obyvatelé nijak neskrývali a projíždějící vojáky s nadšením zdravili.¹¹ O den později bylo Nejvyšší radou obrany státu nařízeno povolání nejmladšího ročníku záložníků (tzv. částečná mobilizace). V té době, především po dostavbě tzv. Nových kasáren (dnešní Ulice Boženy Němcové), byla v Rokycanech soustředěna početná vojenská posádka a města se tudíž intenzivně dotýkala každá politická událost oněch dnů specifickým způsobem.

V novém areálu kasáren, vybudovaném v letech 1931 – 1933, sídlil 102. dělostřelecký pluk, skládající se ze tří oddílů v počtu 516 mužů. Především v tomto vojenském prostředí narůstala dramatická situace po 21. září, kdy vláda přijala požadavky na ústupky Německu, ale vzápětí vyhlásila mobilizaci. Ta ve městě probíhala ve slavnostní atmosféře.¹² Na druhou stranu, panika z očekávané války a opětovného strádání vyvolala doslova nákupní horečku a na několik dní způsobila problémy se zásobováním. Toho značně využívali obchodníci, kteří již tak nedostačující zboží předražovali, tudíž tato situace dospěla tak daleko, že dne 15. září vydal Okresní úřad výstrahu proti předražování předmětů denní potřeby. 17. září vláda oznámila nařízení, které omezovalo ústavní svobody, svobodu spolčování, shromažďování, domovní svobodu a listovní tajemství. Na základě tohoto vládního rozhodnutí a za souhlasu ministerstva vnitra, došlo v Rokycanech k zabavování radiopřijímačů u „státně nespolehlivých osob“. Z velké většiny to byly osoby německé národnosti nebo sympatizanti SdP. Seznam obsahoval celkem 13 jmen. Čtyři z nich byli zaměstnanci firmy Tripol, která patřila Němci Františku Heringovi, čtyři železniční zaměstnanci, dva úředníci, dále zaměstnanec pošty, finančního úřadu a inženýr. Do měsíce polovina z těchto osob z města uprchla.¹³

¹¹ SOKAR. Kronika města Rokycany 1938 – 1947, s. 26.

¹² ANGER, Jan. Ve směru hlavního úderu. *Historie a vojenství*, roč. 40, 1991, č. 6.

¹³ Státní oblastní archiv Rokycany (dále SOAR), fond Prezídium OÚ, karton 165.

V Rokycanech, stejně jako v celém Československém státě, obyvatelé zatím nevnímali konferenci předních zástupců evropských mocností, která se konala 29. září v Mnichově jako osudovou. Přesto však toto jednání rozhodlo o dalším osudu Československa a o den později byla státní vláda nucena mnichovské podmínky přijmout. Tímto dnem začal útek tisíců českých obyvatel z jejich domovů v pohraničí. Určitý přesun uprchlíků do vnitrozemí byl zaznamenán už během září 1938, kdy odcházeli do měst a vesnic mimo tzv. Sudety příslušníci české „menšiny“. Masové vysídlení českých obyvatel však nastalo v následujících deseti dnech, které od 1. října 1938 stanovovala Mnichovská dohoda pro organizaci obsazování česko-německého pohraničí německými vojenskými oddíly.¹⁴ Rokycany, které se pohraničním zábořem dostaly cca 18 km od nových německých hranic, nemohly zůstat stranou těchto přesunů. V říjnu roku 1938 do města přijelo 23 dětí z českých i německých antifašistických rodin a ihned jim byl za pomoci radních a místních obyvatel zajištěn nocleh. Není znám přesný počet osob, které našly v Rokycanech azyl, avšak v obecní kronice lze najít údaj, že na podzim roku 1938 bylo ve městě evidováno 300 rodin, přibližně tedy 1 000 obyvatel z okupovaného území.¹⁵ Novou situaci „město“ zvládalo velmi dobře. Uprchlíci, kteří se museli ihned po příchodu do města hlásit na policii, byli neprodleně nouzově ubytováni ve školách. Město také zřídilo provizorní vývařovnu pro děti mobilizovaných otců, přičemž tato praxe byla po týdně nahrazena výdejem potravinových poukázek. Události předválečných a prvních válečných let tak měnily život ve městě i z hlediska počtu obyvatel. Od roku 1936 do roku 1939 se Rokycany „rozrostly“ o 1 700 nově příchozích - z původních 8 200 obyvatel na 9 900.¹⁶ Také proto po demobilizaci, která v Rokycanech probíhala až do 22. října, nastala ve městě výrazná bytová nouze. Dalším problémem, spojeným s podzimními událostmi roku 1938, bylo zajištění zaměstnání pro uprchlé osoby. V Rokycanech se zaměstnanecké poměry měnily především v resortu železniční dopravy a státních úřadů. Negativním jevem se stalo propouštění, které se týkalo především žen, starších zaměstnanců, později bohužel také Židů. Ti všichni byli nahrazováni kvalifikovanými pracovníky a státními úředníky z řad nových usedlíků.¹⁷

¹⁴ Mnichovská dohoda, bod 4.

¹⁵ Státní okresní archiv Rokycany (dále SOKA), fond Městský úřad, karton 279, č. 4901.

¹⁶ Státní okresní archiv Rokycany (dále SOKA), fond Městský úřad, karton 279, č. 4901.

¹⁷ SOKA Rokycany, fond Okresní úřad, karton 39.

S obdobím 2. světové války je spojen také antisemitismus, jehož narůstající vlna se v regionu projevovala postupně. Antisemitismus byl v českém prostředí zaměřen spíše národnostně než rasově, tak a česky mluvící a smýšlející Žid se nestal nepřitelem.¹⁸ Během první republiky není v pramenech o rokycanské historii žádná zmínka o antisemitsky motivovaném incidentu, avšak od začátku října 1938 se nacionalismus a antisemitismus začal výrazně prohlubovat. Příkladem může být rokycanský týdeník *Žďár*, který se v titulním článku ze dne 7. října 1938 ostře postavil proti udělení domovského práva jedenácti Židům v nedaleké Klabavě¹⁹ a zároveň ostře odsoudil prodej německých tiskovin.

Koncem roku 1938 začala první vlna propouštění židovských státních zaměstnanců. Tato událost se již dotýkala i rokycanských starousedlých Židů, především státních zaměstnanců bez definitivy. Zlomové se pro rokycanskou židovskou komunitu staly poslední týdny roku 1938, kdy se formovaly nové politické strany druhé republiky. Strana národní jednoty oznámila, že jejími členy mohou být jen Češi, členy Národní strany práce jen Slované. Tím byl židovským obyvatelům uzavřen přístup mezi nově se tvořící místní elitu a byli stále více vyčleňováni z veřejného života. Tragický osud však tyto osoby teprve čekal. Židé, kterým se do druhé poloviny roku 1941 nepodařilo uprchnout ze země, či neshledali vzniklou situaci natolik životu nebezpečnou, aby se museli pokoušet o útěk, byli zatčeni a transportováni nejdříve do ghetta v Terezíně a odsud mnozí do vyhlazovacích táborů v Polsku. Během 2. světové války zahynulo 71 osob z rokycanské židovské komunity, což znamenalo prakticky úplné zničení místní židovské obce.²⁰

Od počátku okupace se také rozvíjela po celém „okleštěném“ státě odbojová činnost. V Rokycanech a okolí pracovaly nejrůznější odbojové organizace, některé přímo se sídlem ve městě, jejichž cílem bylo navázání spojení se sousedními oblastmi, jiné měly centrum mimo rokycanský region a působily na celém území Protektorátu. Mezi nejvýznamnější ilegální skupiny patřila například „*Obrana národa*“, „*ÚVOD*“ (Ústřední

¹⁸ V městě bydlelo v roce 1890 135 Židů, roku 1921 jen 66. Tito židovští obyvatelé tvořili významnou součást místní společnosti. Jejich původ nebyl u jediného na překážku členství v různých vlasteneckých spolcích.

¹⁹ ŽĎÁR. 8. 12. 1938, č. 48, s. 2.

²⁰ ŠIROKÝ, Josef. Rokycansko v boji proti fašistickým okupantům. In *Minulostí Rokycanska*, Rokycany : Okresní archiv Rokycany, roč. 9, 1971, s. 14.

výbor odboje domácího), organizace „*V boj*“, I., II. a III. ilegální okresní výbor KSČ, partyzánská skupina „Černý lev“ a další.²¹ Proti odbojovému hnutí byl veden tvrdý boj ze strany nacistů. Okamžitě po obsazení Československa gestapo provedlo předem připravené rozsáhlé zatýkání komunistů a demokratů, které mělo oslabit pozice odboje. Z Rokycanského okresu bylo uvězněno 84 občanů, mezi ně patřili například významní členové ilegálního OV KSČ Josef Tyrpekl, František Černý nebo Zdeněk Blud'ovský. Ovšem nejbrutálnější zásahy nejen proti odboji, ale také proti českému obyvatelstvu, byly vedeny nástupem zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Během jeho vlády byla činnost domácího odboje ochromena a téměř zanikla. V Rokycanech byli zatčeni někteří důležití odbojáři, mezi kterými byli Jaroslav Šmíd, Josef Maxa, František Řehoř, Jaroslav Volf nebo Josef Jílek, z nichž se většina ze zajetí již nevrátila. Velká část odbojových organizací skončila svojí činností předčasně, buď razantním zásahem gestapa, které postupně zatýkalo významné představitele a členy, nebo dobrovolně, a to kvůli narůstajícímu tlaku ze strany nacistů, kteří se snažili všemožnými prostředky jakékoli odbojové hnutí potlačit, čemuž nebyly místní skupiny schopny odolávat. Oproti tomu je třeba konstatovat, že po celou dobu okupace až do úplného osvobození vydržely působit i na Rokycansku oddíly a organizace komunistů.²²

Místní odbojová činnost pokrývala celou oblast tehdejšího okresu a byla propojena i se sousedními regiony, se kterými dílčí skupiny spolupracovaly, a vytvářely tak významnou odbojovou síť (Plzeň, Rožmitál, Příbram, Beroun, Hořovice).²³ Dne 27. října 1942 byl v Rokycanech ustanoven Národně revoluční výbor, jehož úkolem bylo co největší sjednocení bojovníků proti nacistickým okupantům, podpora rodin zatčených a ukrývání odbojářů, hledaných gestapem. Během heydrichiády a nastoleného teroru proběhlo několik velkých zatýkacích akcí, v nichž bylo od dubna do května roku 1943 zatčeno padesát členů Národně revolučního výboru.²⁴

²¹ CIRONIS, Petros. *Na demarkační čáře*. Praha : Futura, 2005, s. 18.

²² Tamtéž, s. 18.

²³ DOBROMYSL, Milouš. *Rokycansko v boji proti fašistickým okupantům 1939 – 1945*. Rokycany : Muzeum Dr. B. Horáka, 1995, s. 8.

²⁴ Tamtéž, s. 10.

V domácím odboji během druhé světové války bylo celkem zapojeno 941 občanů z celého Rokycanského okresu, z nich se však na 400 osob osvobození nedočkalo.²⁵

V posledních měsících války se městu nevyhnuly nálety spojeneckého letectva. Útok byl veden výhradně proti Škodovým závodům v Plzni, jakožto jedné z nejdůležitějších zbrojovek v celém Československu se specializací na výrobu polních, leteckých i námořních děl. Během tohoto bombardování byly v menší míře poškozeny i nedaleké Rokycany. První nálet hloubkových letců proběhl 15. února 1945. Cílem se staly lokomotivy na trati ve směru Mirošov - Nezvěstice a Zbirohem - Holoubkovem. Dne 18. dubna byl uskutečněn další nálet na Plzeň a téhož dne se odpojila skupinka letadel a ostřelovala i nádraží v Rokycanech. Během útoku byla zničena pouze jedna lokomotiva. Úspěchem bylo zničení asi 15 těžkých německých nákladních aut na Plzeňské silnici, která zcela shořela.

27. dubna 1945 byly poprvé od zahájení leteckého bombardování Plzně zcela záměrně bombardovány Rokycany. Hloubkoví letci svrhli na město čtyři bomby. Jedna vybuchla v kolejích železniční dráhy, druhá u podchodu v blízkosti nádraží a třetí v zadní části nádraží. Čtvrtá, nevybuchlá bomba, zůstala na kolejích. Kromě výrazného poškození všech okolních budov si tento nálet vyžádal i civilní oběť. V podchodu u nádraží, kam dopadla jedna z bomb, zahynula žena, která se zde paradoxně před náletem ukrývala. Poslední nálet hloubkových letců se uskutečnil v neděli 29. dubna. Leteckými kulometry byly zasaženy stojící vagóny na nádraží a v okolí nádražní budovy bylo opět shozeno několik bomb. Domněnkou je, že cílovým objektem měl být železniční viadukt nedaleko vlakového nádraží. Zasaženy byly budovy starého i nového nádraží, ušetřena nebyla ani Sokolovna a gymnázium²⁶ a útok si vyžádal životy čtyř obyvatel Rokycan.²⁷

Důležité a pro město významné byly i poslední dny okupace. S rychle se blížícím koncem války se situace v Rokycanech přikláněla ke zvratu. V důsledku nastalého stavu vyhlásili dne 24. dubna 1945 němečtí velitelé výjimečný stav, zakazující shromažďování více než tří osob. Obyvatelé města, jež si byli dobře vědomi situace na

²⁵ DOBROMYSL, Milouš. *Rokycansko v boji proti fašistickým okupantům 1939 – 1945*. Rokycany : Muzeum Dr. B. Horáka, 1995, s. 10.

²⁶ CIRONIS, Petros. *Na demarkační čáře*. Praha : Futura, 2005, s. 27.

²⁷ Tamtéž, s. 27.

frontách, začali veřejně vystupovat proti okupantům, a proto vydala městská správa dne 4. května upozornění, v němž varovala občany před neuváženými činy, které by vedly k odvetě ze strany nacistů.²⁸ Téhož dne vystoupil ilegální národní výbor z illegality a převzal správu nad městem. Rozhodný den v Rokycanech nastal v sobotu 5. května 1945. Jako jedni z prvních v širokém okolí vystoupili občané Rokycan a vyhlásili osvobození města. Náměstí se po dlouhých letech dočkalo výzdoby v národních barvách, jak dokládají dobové prameny, obyvatelé strhávali německé nápisy a označení, k pohotovosti bylo svoláno vojsko a milice čítající přes 1 200 vojáků a 27 důstojníků a rotmistrů. Stále ale v městském rozhlase znělo varování civilních obyvatel k opatrnosti a nevystupování veřejně proti německé správě, jelikož případný vojenský zásah by mohl skončit tragicky. V rokycanských kasárnách stále sídlila německá posádka, čítající kolem sta vojáků, a v nejbližším okolí byly rozmístěny jednotky přibližně o 2 000 ozbrojených mužů. Velitel rokycanské německé posádky vyhrožoval představitelům města, že pokud se pokusí převzít moc, bude nucen zasáhnout a nechá své vojáky bez rozkazu střílet do davu. Zároveň varoval předsedu národního výboru před konáním jakéhokoli veřejného shromáždění. I přes všechny výhrůžky se 5. května v šest hodin odpoledne konal na rokycanském náměstí manifest místních občanů. Bylo to první setkání obyvatel po šestileté okupaci za účasti téměř 12 000 občanů z města i okolí. Během celého dne byly zabráný a získány do správy všechny důležité objekty a 6. května byla vojenskými jednotkami a milicí obsazena kasárna.²⁹

Rokycany byly posledním městem na území Protektorátu Čechy a Morava, které na konci druhé světové války osvobodila americká armáda. V neděli 6. května 1945 útvary 16. obrněné divize americké armády, které působily pod velením generála George Smithe Pattona, osvobodily Plzeň, některé jednotky této divize postoupily až na výšiny východně od Plzně, a dostaly se tak do blízkosti Rokycan. Na okraj města však nedorazily, jelikož byly povolány zpět do Plzně.³⁰ Oficiální datum vstupu americké armády do Rokycan se tedy datuje až na den následující. Jako první vstoupil do Rokycan 9. pěší pluk, který již předešlého dne obdržel rozkaz, aby 7. května v ranních hodinách zahájil postup na linii Tymákov – Starý Plzenec – Chválenice. V průběhu dne

²⁸ CIRONIS, Petros. *Na demarkační čáře*. Praha : Futura, 2005, s. 92.

²⁹ ŠIROKÝ, J. *Rokycansko v boji proti fašistickým okupantům*. Rokycany : Muzeum Dr. Bohuslava Horáka, 1995, s. 36.

³⁰ CIRONIS, Petros. *Na demarkační čáře*. Praha : Futura, 2005, s. 120.

se pak právě tento pluk přesunul až do Rokycan a zřídil zde své velitelské stanoviště. Úkol pluku spočíval ve střežení oblasti a navázání kontaktu s postupujícími jednotkami Rudé armády. K samotnému setkání armád došlo ve středu 9. května 1945, kdy na hranici města dorazily první průzkumné tanky Rudé armády.³¹

Radostné dny však narušilo několik dramatických událostí. Již 7. května začalo hromadné zatýkání Němců a českých kolaborantů. Nastalý chaos, jenž v těchto dnech panoval, se projevil i v seznamech osob, které měly být zatčeny. Na těchto seznamech figurovali i nevinní lidé, kteří byli stejně jako nacisté okamžitě uvězněni, avšak po prošetření byli samozřejmě propuštěni. Velká tragédie se přihodila v prostoru Děkanského rybníka, v Soukenické ulici, kde byli rozvášněným davem brutálně napadeni němečtí uprchlíci, hlavně ze Slezka. Ubito bylo 28 osob a desítky dalších lidí utrpěly vážná zranění. Nejtragičtější na celé situaci bylo to, že mezi napadenými se bohužel nacházeli i belgičtí a holandské vězni, kteří se vraceli z koncentračních táborů domů.³²

Důležitou událostí, která se týká novodobých dějin Rokycan a také historie v celostátním kontextu, bylo zatčení říšského sekretáře Protektorátu Čechy a Morava Karla Hermanna Franka. Dne 8. května byl Národní výbor v Rokycanech upozorněn na průjezd velké kolony ustupující německé armády z Prahy na západ, prchající před rychle postupující Rudou armádou, s níž by mohl cestovat K. H. Frank. V dopoledních hodinách 9. května 1945 přišlo další telefonické upozornění, že z Prahy směrem k Plzni prchá K. H. Frank, a je proto důležité sledovat nejen hlavní silnici, ale i okolní cesty. Občané byli varováni před pokusem zastavit vozidlo, protože se předpokládalo, že bude mít silný ozbrojený doprovod. Kolem 13. hodiny strážníci hlídkující na rokycanském náměstí zahlédli nenápadné osobní vozidlo s přívesným vozíkem. Okamžitě v něm poznali prchajícího K. H. Franka a bezprostředně na tuto skutečnost upozornili americké vojáky, kteří vozidlo pronásledovali. K. H. Franka zadrželi v blízkosti rokycanských jatek a eskortou dopravili zpět na náměstí, kde byl identifikován, následně dopraven do kasáren a odtud převezen do Plzně.³³ O dalším průběhu

³¹ CIRONIS, Petros. *Na demarkační čáře*. Praha : Futura, 2005, s. 120.

³² Tamtéž, s. 95.

³³ FRANTA, Jan. Jak byl před dvaceti pěti lety v Rokycanech zadržen K. H. Frank. In: *Minulostí Rokycanska, Rokycany* : Okresní archiv Rokycany, roč. 6, 1970, str. 32.

osvobození nejen v Československu, ale i ve světě se mohli obyvatelé Rokycan dočíst v nově založeném místním týdeníku *V nový život*, jehož první vydání vyšlo právě dne 9. května 1945.³⁴

Další neméně významnou událostí, která se konala měsíc po osvobození města, byla návštěva prezidenta republiky Eduarda Beneše. Prezident se v Rokycanech zastavil dne 15. června 1945 v rámci své plánované cesty do Plzně. Hlavu státu přišlo pozdravit téměř 20 tisíc osob z Rokycan i okolních obcí. Po slavnostním projevu a po projevech představenstva města pokračoval dále do Plzně.³⁵

Dne 14. září 1945 se v Rokycanech konala vojenská přehlídka americké armády, která se z Rokycan stáhla v listopadu téhož roku na západ. Této přehlídce se zúčastnil během své inspekční cesty i velitel 3. americké armády generál George S. Patton. Po svém projevu na rokycanském náměstí odjel generál Patton se svým doprovodem do Plzně.³⁶ Ačkoliv tato událost byla velmi významná v historii města, musím bohužel konstatovat, že na ni není žádným způsobem upamatováno například formou pamětní desky či pomníku. Nejbližší místo, které připomíná přítomnost legendárního generála, je obec Dýšina, vzdálená od Rokycan necelých 15 kilometrů. Zde byla dne 7. května 2005 slavnostně odhalena téměř tři metry vysoká, bronzová socha, první v celém Česku.³⁷

³⁴ CIRONIS, Petros. *Na demarkační čáře*. Praha : Futura, 2005, s. 123.

³⁵ Tamtéž, s. 125.

³⁶ SOKAR. Kronika města Rokycany 1938 – 1947, s. 172.

³⁷ Oficiální webové stránky Českého rozhlasu, dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/clanek/70233>. [5. 7. 2010]

1.1.4 POVÁLEČNÁ LÉTA

Koncem války se v Rokycanech pomalu obnovoval politický i veřejný život, pozitivní nálady ze znovu získané svobody však dlouhodoběji narušovaly především ekonomické problémy. Nedostatkovým se stalo základní spotřební zboží, a dočasně dokonce stagnovalo zásobování potravinami. Zpočátku poválečných měsíců vznikl problém i se zaměstnáním dělníků, jelikož většina pracovala v závodech Škodovky, která byla po spojeneckých náletech výrazně poničena. Velkým problémem se stal i vysoký počet obyvatel v Rokycanech, kteří se na konci války vraceli zpátky do města, a jen těžko jim mohlo být nabídnuto adekvátní ubytování. Paradoxem samozřejmě bylo, že v „bývalých“ Sudetech se nacházely desítky prázdných nebo poloprázdných vesnic, a tak postupem času někteří obyvatelé z Rokycanska odešli více na západ. Další poválečnou „akcí“ v celostátním měřítku bylo potrestání zrádců a kolaborantů. Také v Rokycanech proběhla konfiskace majetku Němců na základě dekretů vydaných prezidentem Benešem. Celkem se tento zásah dotkl ve městě 81 osob a zkonfiskováno bylo 10 domů. Hodnota zabaveného majetku byla vyčíslena na necelý milion a půl korun.³⁸

Po válce docházelo k velkým změnám zejména v místních názvech. Během návštěvy prezidenta Beneše pojmenovali zastupitelé města jeho jménem dnešní Malé náměstí. Změny v názvech se dočkaly i některé hlavní silnici vedoucí do města. Dnešní Plzeňská ulice nesla název ulice Americké armády, Pražská pro změnu ulice Ruské armády a např. ulice Svazu bojovníků za svobodu byla přejmenována na Třidu československých legií. Poválečné nadšení zahrnovalo nejen zájmy v názvech ulic, ale i projekty týkající se výstavby Rokycan. Městští zastupitelé znovu projednávali stavbu nemocnice, nově také divadla nebo kulturního domu. Pravdou je, že se tyto plány uskutečňovaly jen velmi pomalu a hlavním úkolem byla oprava válečných škod. Hlavním úkolem byla bytová výstavba, kdy mělo být postaveno nebo zrekonstruováno celkem 20 bytů hlavně pro zaměstnance místních podniků. Zkulturnění města alespoň přispělo otevření Hudební školy, jejíž výuka prozatím probíhala v hostinci *U bílého lva* v roce 1946 nebo nově vybudovaná hvězdárna na Voldušské cestě roku 1947.

³⁸ FILIPOVÁ, T. *Rokycansko v letech poválečných (1945-1953)*. Diplomová práce. Plzeň : ZČU. Fakulta filozofická. 2010, str. 37.

Ihned po osvobození se nejaktivnější politickou stranou stali komunisté. Organizovali různé pracovní čety, jejichž úkolem bylo např. odstranění válečných škod a svými veřejnými projevy a svými postoji i aktivitou si získali velkou oblibu rokycanských obyvatel. Svoji činnost začal znovu vyvíjet Svaz přátel SSSR a koncem května roku 1945 v Rokycanech vznikl místní výbor Svazu české mládeže. Město také znovu pořádalo různé kulturní a vzpomínkové akce. Jednou z prvních byly Husovy oslavy, které se konaly 5. července 1945 na Oseckém vrchu za účasti mnoha obnovených místních zájmových spolků. Další akcí, již organizoval hlavně Národní výbor, byla smuteční tryzna za T. G. Masaryka dne 13. září 1945. Asi jednou z nejvýznamnějších slavností pro Rokycany byl návrat okupanty zabaveného zvonu do děkanského kostela v říjnu 1945. První oslava osvobození Rokycan se konala dne 8. května 1946. Jako vzpomínku na své osvoboditele nechalo město zhotovit mramorovou pamětní desku s nápisem: „*Našim osvoboditelům – 9. pěším plukem II. divize USA na věčnou paměť vděčné občanstvo*“ v českém i anglickém jazyce, se znakem Spojených států a s vojenským znakem osvoboditelského pluku – hlavou indiána v bílé hvězdě - umístěných nad nápisem. Mezi hosty, kteří se účastnili slavnostního odhalení, byl zástupce amerického velvyslanectví Charles Katek, ministr národní obrany plukovník generálního štábu Vozáček, americkou vojenskou likvidaturu zatupoval plukovník Mac Ginnis, ministerstvo zahraničí vyslanec Zdeňek Formánek a jako slavnostní řečník byl přivítán generální rozpočtový zpravodaj poslanec Julius Firt. Na slavnostní tribunu zasedli také představitelé rokycanského veřejného života v čele s předsedou Městského národního výboru Zdeňkem Blud'ovským.³⁹

Od druhé poloviny 19. století Rokycany rozhodně patří mezi významná průmyslová města. Velký rozvoj se na přelomu 19. a 20. století týkal hlavně železářského průmyslu, ale své zastoupení zde měl také lehký průmysl, jako např. cukrovar nebo dřevařský závod, jenž měl odbyt do celých Čech. Výrazný útlum průmyslové výroby zaznamenáváme pochopitelně v období obou světových válek, kdy se továrny zaměřily hlavně na válečné potřeby. Až po druhé světové válce došlo ve většině podniků k modernizaci výroby a důležité rokycanské firmy se rychle rozvíjely a našly uplatnění i na zahraničním trhu. Jedním z nejvýznamnějších, nejdůležitějších a dodnes existujícím závodem byla továrna na nábojky a kovové zboží, která byla v říjnu roku

³⁹ SOKAR. Kronika města Rokycany 1938 – 1947, s. 172.

1945 přejmenována na Kovohutě. Do provozu byla toho roku uvedena již 11. května a výrobní program se téměř shodoval s programem během první republiky. Znovu začala výroba mosazných, měděných a barevných polotovarů, dřezů, nábytkového kování, automobilových kluzných ložisek apod. Neméně důležité byly i železářny města Rokycan, které zaměstnávaly téměř 250 osob a ročně vyprodukovaly až 200 vagónů slitiny. V prosinci roku 1947 si slévárnu pronajaly Škodovy závody. Z potravinářských závodů má v Rokycanech absolutní prvenství firma Marila, která byla zaměřena hlavně na zpracování ovoce a zeleniny formou kompotů, zavařenin a konzerv. Mezi špičky lehkého průmyslu lze zařadit podnik Hamiro, který se specializoval na výrobu plyšových hraček nebo továrny Tripol a Tudor, jež konkurenčně vyráběly atraktivní cestovní kola.⁴⁰

⁴⁰ Pelikán F. (1999): Od Tripolky k Favoritu. Kapitoly z historie rokycanského závodu na výrobu kol. – Msc. [in: SOKA, Rokycany]

1.1.5 REVOLUČNÍ ROK 1948

Již téměř poklidná situace v Rokycanech se stejně jako v celém Československu změnila díky komunistickému převratu v únoru a poté během celého roku 1948. Komunisté neustoupili ze svých požadavků ve vládě, v důsledku čehož podali ministři národních socialistů, lidové strany a demokratické strany demisi v domnění, že novou vládu sestavenou na základě předčasných voleb, nebude ovládat komunistická strana. Téměř okamžitě začala komunistická strana se silnou propagandou a zvýšila své aktivity. Na většině náměstí okresních měst se konala shromáždění, stranické schůze se scházely ve všech velkých závodech. Nově také byly sestaveny dělnické bojové jednotky, tzv. Lidové milice. Dne 24. února vyhlásily odbory hodinovou generální stávkou, již se účastnilo přes 2,5 miliónů obyvatel Československa. Beneš na základě tohoto tlaku vyhověl všem požadavkům a 25. února podepsal sestavu nové vlády, ve kterých komunisté obsadili 13 křesel, a zbytek kabinetu se skládal z představitelů demokratických stran, kteří byli ovšem zcela závislí na KSČ. V následujících volbách zvítězili komunisté s téměř 90% hlasů.⁴¹

Tento všeobecný úvod k situaci v roce 1948 jsem považoval za důležitý shrnout především proto, že obdobná situace jako v ostatních městech Československa se projevila i v Rokycanech. Dne 23. února se konala schůze okresního výboru KSČ a její představitelé schválili organizaci protestní stávkou. Následujícího dne se konala jednohodinová stávka, kterou ve městě ohlašovaly sirény a hlášení okresního národního výboru pomocí městského rozhlasu. Podepsání demise prezidentem republiky a schválení nové vlády oslavila komunistická strana vyzdobením náměstí prapory a zorganizováním lidové slavnosti v Sokolovně. Vše dovršily parlamentní volby, kdy v Rokycanech hlasovalo skoro 95% voličů pro Národní frontu, tedy KSČ.⁴²

Příkladem nové moci se staly květnové oslavy osvobození, které byly v roce 1948 již v plné režii komunistické strany. Během veřejných prohlášení představitelé KSČ zcela zamlčeli zásluhy americké armády nejen na osvobození města, ale i západních Čech

⁴¹ FILIPOVÁ, T. *Rokycansko v letech poválečných (1945-1953)*. Diplomová práce. Plzeň : ZČU. Fakulta filozofická. 2010, str. 51.

⁴² HRACHOVÁ, H. a kol. *Rokycany*. 1. vydání. Rokycany : Lidové noviny, 2011, str. 213.

a zdůraznili účast pouze Rudé armády. I přes tuto novou ideologii přišli studenti rokycanského gymnázia dne 7. května 1948 položit věnec k pamětní desce americké armády na průčelí radniční budovy. Následujícího dne zadržela StB všechny aktéry a internovala je po dobu dvou týdnů v plzeňské věznici. Ovšem jejich počínání mělo dalekosáhlé důsledky. Vedení gymnázia je klasifikovalo na vysvědčení třetím stupněm z chování a ředitelskou důtkou a následně studentům přišlo úřední oznámení, že jsou vyloučení ze všech středních škol v republice.⁴³

S dramatickými událostmi února 1948 bylo spojeno také pozdější znárodnění podniků a závodů v Československu, které zaměstnávaly více jak 50 pracovníků. V Kovohutích byly vytvořeny Lidové milice již 23. února, jelikož se vedení obávalo sabotáží z řad dělníků nekomunistických stran. Dalším znárodněným závodem se staly železářny města Rokycan, které dostal do správy národní podnik Škoda v Plzni. Podobný osud potkal i Hirschovy železářny, jež po znárodnění spadaly do národního podniku Buzuluk Komárov nebo vyhlášené závody na jízdní kola Tripol a Tudor, které se staly součástí České zbrojovky sídlící ve Strakonících. K těmto zásahům do chodu průmyslu můžeme ještě přidat i čistky, které probíhaly ve vedení těchto podniků, ale i na úřadech nebo školách. Zaměstnanci, kteří nesouhlasili s nově nastoleným režimem, byli často propouštěni, přičemž svízelná osobní situace je tak mnohdy donutila k odchodu z Rokycan.⁴⁴

⁴³ HOFMAN, K. *Rokycany 1110-1986*. Rokycany : K. Hofman, 1991, str. 82.

⁴⁴ FILIPOVÁ, T. *Rokycansko v letech poválečných (1945-1953)*. Diplomová práce. Plzeň : ZČU. Fakulta filozofická. 2010, str. 59.

1.1.6 OBDOBÍ PADESÁTÝCH LET

Od padesátých let již definitivně řídili komunisté všechny složky a sféry Československého státu. Přitvrzovala také ideologie třídního boje, kdy byl za každým neúspěchem či nesplněným plánem hledán třídní nepřítel. Možná právě proto došlo v této době v Rokycanech k velmi rychlému střídání postu předsedy místního národního výboru, jenž by reprezentoval komunistickou stranu.

Kromě politiky se nově utvořená ideologie odrazila například také v nových názvech ulic a náměstí, které Městský národní výbor postupně přejmenovával již od roku 1949. Z povědomí obyvatel mělo být vymazáno vše americké, takže Americká (Plzeňská) ulice byla přejmenována na ulici Rudé armády, park před základní školou T. G. Masaryka nesl název Stalingradský sad a Masarykovo náměstí vystřídalo náměstí Rudé armády. Tento název utvrdil pomník věnovaný právě Rudé armádě, odhalený 25. května 1952, kterému musela uvolnit místo klasicistní kašna z roku 1827, jež byla následně přestěhována před budovu děkanství. Již zde se projevil jeden z prvních agresivních architektonických zásahů, kdy historický ráz města musel ustoupit ideologii. Tato téměř pěti metrová socha rudoarmějce měla za dobu své existence velmi zajímavou historii, a proto se jí věnuji mnohem podrobněji v samostatné kapitole. Samozřejmě pamětní deska věnovaná 9. pěšímu pluku americké armády opustila průčelí radnice již v dubnu roku 1951.

V padesátých letech došlo také k prvním architektonicky necitlivým zásahům do historického vzhledu města. Kašna, jež zdobila náměstí, nebyla jedinou historickou památkou, která musela být v padesátých letech odstraněna, jelikož nesplňovala představy nového režimu. V prosinci roku 1949 začali dělníci s demolicí Plzeňské brány na západním konci dnešní ulice Míru s odůvodněním, že šířka brány představuje dopravní překážku. Městští zastupitelé dokonce ignorovali zákaz Krajského národního výboru a památkového úřadu v Plzni a bránu nechali definitivně strhnout v lednu roku 1950.⁴⁵ Na druhou stranu byla nutná i modernizace celého města. V plánech připravených k realizaci se objevily například rozsáhlé úpravy komunikací, zalesnění

⁴⁵ Kronika města Rokycany, VI. díl 1947-1951. MěNV Rokycany, inventární číslo 377, úkl. j. K 377, SOkA v Rokycanech.

sadů či rekonstrukce veřejného osvětlení. Město také přijalo návrhy architektů k výstavbě nových sídlišť s bytovými domy. Již v roce 1952 byly postaveny první několikapatrové bytové domy na Pražském předměstí v dnešní ulici Mládežníků. Následovala realizace stavby čtyř set bytových jednotek u Hrudkovanky, což byla jedna z prvních samoobslužných prodejen v Rokycanech, v dnešní Reisově ulici. Na tuto výstavbu, dokončenou v roce 1960, navázala stavba dalšího bloku činžovních domů v blízkosti zájezdní restaurace Železná. Zástavby se dočkala také část města „U Václava“, kde od roku 1955 místní vojenská posádka postavila dalších čtyři sta, převážně služebních bytů. Pozadu nezůstalo ani Plzeňské předměstí a pro dělníky, kteří byli zaměstnaní v nedalekých Ejpovicích, zde město zbudovalo menší sídliště. Celkový součet bytů, postavených v padesátých letech, byl 870 bytových jednotek a 48 rodinných domů. Během této přestavby Rokycan nechalo město zbourat stodoly a stáje hlavně v oblasti Železné a zmizelo i několik měšťanských domů, mezi nimiž byli i místní oblíbené hostince, např. U Černého koně, Černá hospoda nebo Koruna či Rychta.⁴⁶

V padesátých letech se také v Rokycanech výrazně zlepšila zdravotní a sociální péče. V roce 1949 byla na náměstí otevřena zubní ambulance a o rok později porodnice, která zásadně pomohla k poklesu dětské úmrtnosti. Město také realizovalo projekt výstavby nemocnice na okraji Rokycan za Kalvárií. Roku 1952 byl na místě stavby slavnostně položen základní kámen a následně začala stavba, která trvala téměř pět let, a za tu dobu byl několikrát měněn rozpočet. Jako nejvhodnější zvolili architekti prototyp stovebnicového sestavení budovy nemocnice a polikliniky, jenž byly propojeny společnými vyšetřovacími a léčebnými složkami. Slavnostního otevření nemocnice dne 22. června 1957 se zúčastnil mimo jiné i ředitel světové zdravotnické organizace dr. Van de Calsythe a tehdejší ministr zdravotnictví Josef Plojhar. Ihned po otevření disponovala nemocnice 250 lůžky na čtyřech lůžkových odděleních – interně, chirurgii, dětském a gynekologicko-porodnickém a zaměstnávala 328 pracovníků. V době svého největšího rozmachu disponovala nemocnice až 430 lůžky a zaměstnání zde našlo 640 osob.

⁴⁶ HRACHOVÁ, H a kol. *Rokycany 1110-2010*. Rokycany : Město Rokycany, 2010, str. 28.

1.1.7 NADĚJNÁ ŠEDESÁTÁ LÉTA

Celá padesátá léta se v Rokycanech nesla hlavně v obrovské modernizaci, rozvoji, výstavbě a největšímu rozmachu města. Ten byl v následující dekádě výrazně zpomalen mimo jiné také díky ekonomickému úpadku místního průmyslu. Za zmínku určitě stojí vybudování panelového sídliště v ulici Josefa Knihy s prvními pětipatrovými budovami ve městě, která byla dokončena v roce 1963. Ani školství nezůstávalo pozadu a díky stále rostoucímu počtu dětí byla v letech 1960-63 postavena nová škola na Jižním předměstí, dnes základní škola Čechova.

Určitě nejvýznamnějším datem šedesátých let se stal rok 1968 a to nejen v Rokycanech, ale i v celém Československu. Neblahé události roku 1968 v tehdejším Československu může každý vnímat několika způsoby. První pohled nabízí hodiny dějepisu ve škole, které „ukazují“ rok 1968 v souvislostech celostátních či spíše v souvislostech historie střední a východní Evropy jako celku. Druhý pohled je jistě emotivnější, neboť se týká osudů jednotlivých lidí a měst. Také Rokycany, jako asi všechna místa v naší tehdy okupované zemi, mají svůj příběh. Rozhodl jsem se události spojené s politickým a následně také bohužel vojenským vývojem šedesátých let, roku 1968 a následné normalizace v Rokycanech, „vyprávět“ na pozadí jediného příběhu, který však historii této doby dokumentuje beze zbytku. Týká se mimo jiné slavných dějin osvobození Rokycanska oběma spojeneckými armádami v roce 1945 (viz kapitola 1.1.4). Jak si lze s dějinami, ale také osudy lidí pohrávat, ukazuje právě příběh známé sochy, která mnoho let „zdobila“ rokycanské náměstí.

Projevem díky za osvobození našeho města se vedle pamětní desky coby oslavě americké armády (na rokycanské radnici z roku 1946) měl stát také pomník Rudé armády na hlavním náměstí plánovaný již v roce 1947.⁴⁷ Návrh na zbudování pomníku vznikl a byl schválen městským výborem Svazu přátel SSSR 3. listopadu 1947.⁴⁸ Téhož dne byl sestaven výbor pro postavení pomníku, jehož předsedou byl zvolen Alois Kulhánek, místopředsedou Zdeněk Blud'ovský a jednatelem Josef Černý. V následujících měsících byla uspořádána veřejná sbírka, jejímž prvním přispěvatelem

⁴⁷ Nynější Masarykovo náměstí, dříve náměstí Rudé armády.

⁴⁸ SOKAR. Kronika města Rokycany 1948 - 1951, s. 116.

se stal Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých, který věnoval 1 000 Kčs, stejnou částkou přispěla dále Československá obec legionářská v Rokycanech a Svaz přátel SSSR vložil do sbírky 5 000 Kčs.⁴⁹ Společně se sbírkou byly také rozeslány informační dopisy nejen po okrese, ale po celé republice za účelem získání dalších finančních prostředků na výstavbu pomníku. Do 19. září 1949 bylo československými občany, různými organizacemi, závody a spolky darováno ve prospěch rokycanského pomníku 479 400 Kčs.⁵⁰ Situace, která měla doposud svoji logiku jako oslava slavných květnových dnů ze čtyřicátého pátého, nabrala však zcela jiný směr v okamžiku, kdy byla z průčelí radnice odstraněna právě pamětní deska věnovaná 9. pěšímu pluku americké armády.

Dalším krokem v realizaci výstavby se stala soutěž návrhů pomníku. Soutěže se zúčastnili sochaři Václav Vokálek, Václav Koukolíček, Jaroslav Stlučka, Josef Hruška a Vladislav Turský. Jako nejlepší návrh bylo vyhodnoceno dílo akademického sochaře Václava Vokálka, představující mávající postavu sovětského vojáka. Celková výška pomníku měla přesahovat 6 metrů – podstavec měl být 2,5 metru vysoký, samotná bronzová socha sovětského vojáka pak 3,6 metru. Váha bronzového odlitku se blížila 700 kg. Jednání se sochařem Vokálkou, budoucím autorem pomníku, bylo zahájeno ihned. Rozpočet byl předběžně stanoven na 1 500 000 Kčs a mistr Vokálek se zavázal, že pomník bude stát do 1. května 1952 tak, aby mohl být dne 9. května při slavnostech osvobození odhalen.⁵¹

Následujícím tématem v diskusi radních bylo místo instalace. V původním plánu bylo pro umístění pomníku zvoleno místo vedle kašny na náměstí. Záměrem bylo vztyčit pomník přímo naproti pamětní desce mistra Jana Rokycany, umístěné na budově radnice. Nakonec členové MěNV rozhodli, že umístění pomníku vedle kašny „*by nebylo vhodné*“⁵². Výsledkem tohoto usnesení byl neočekávaný postup zastupitelů - renesanční kašna byla se souhlasem Státního památkového ústavu přemístěna do parku před děkanství. K přemístění kašny bylo využito brigádnické pomoci vojínů místní vojenské

⁴⁹ SOKAR. Kronika města Rokycany 1948 - 1951, s. 116.

⁵⁰ CIRONIS, Petros. *Na demarkační čáře*. Praha : Futura, 2005, s. 177.

⁵¹ SOKAR. Kronika města Rokycany 1948 - 1951, s. 116.

⁵² Důvod nebyl uveden – SOKAR. Kronika města Rokycany 1948 - 1951, s. 117.

posádky a vojenských vozidel.⁵³ V Rokycanech tak již poněkolkáté historie „ustoupila“ politické objednávce.

Dne 14. září 1951 byl slavnostně zasazen fundament nového pomníku s nápisem: „*Základní kámen památníku Rudé armády 16. IX. 1951*“. Tento den byly výlohy obchodů po celém obvodu náměstí vyzdobeny a na stožárech vlály státní vlajky. Oficiální dojem byl umocněn poměrně rozlehlým podiem se zadní stěnou z rudého plátna a s obrazy prezidenta republiky Klementa Gottwalda a generalissima Stalina, které bylo postaveno v blízkosti základního kamene. Večer akce vrcholila zábavnou formou v rokycanské Sokolovně, kde koncertovalo v soutěži několik dechových kapel a vystoupil i hudební soubor místní vojenské posádky. Hlavní část slavností byla naplánována na neděli 16. září. Od desáté hodiny ranní se na náměstí měli scházet rokycanští občané ke shlédnutí připravovaného programu. Podle dobových záznamů i podle výpovědí pamětníků byla však účast „civilistů“ velmi nízká, přestože byla zdůrazňována důležitost této události pro celé město. Na náměstí se sešlo především sedm čet vojnů zdejší posádky, jedna četa tovární milice a také pionýři. Na tribuně zaujali svá místa představitelé úřadů a škol, kteří postupně poklepali na základní kámen. Z hlavního písemného pramene týkající této události, kterým je kronika města Rokycan, jasně vyplývá, že projevy, které následovaly, se nesly v běžném ideologickém duchu. Řečníci v nich podle očekávání glorifikovali Sovětský svaz a jeho podíl na osvobození západních Čech, na druhé straně zkreslovali nebo zcela „opomněli“ fakta týkající se americké armády. Samozřejmě došlo také na ostrou kritiku, či dokonce výmysly týkající se západních mocností. Jako typický příklad vybírám např. úvodní slovo předsedy Okresního výboru Svazu československo-sovětského přátelství, inspektora Pšenička. Připomněl nedávnou minulost, ve které z „jistých důvodů“ zamlčel roli americké armády a ve svém vystoupení tvrdil, že rokycanský okres se dočkal osvobození od fašismu pouze Sovětskou armádou. Následoval další slavnostní projev v podobném duchu, který pronesl zástupce Ústředního výboru Svazu československo-sovětského přátelství podplukovník Šmíd. Ve svém proslovu mluvil o západních státech o nich jako o imperialistech, jejichž jediným cílem je snaha rozpoutat další ničivou válku. Po řadě projevů byl základní kámen pomníku symbolicky předán pod ochranu předsedovi Městského národního výboru Pěnkavovi. Ten při převzetí slíbil, že pomník

⁵³ SOKAR. Kronika města Rokycany 1951 - 1954, s. 20.

bude postaven a odhalen 9. května 1952. Závěrem slavnosti zastupitelé města přečetli telegram od členů Komunistické strany Československa, kteří na počest tohoto dne odpracovali 1 000 dobrovolných brigádnických hodin.⁵⁴

Dne 9. května 1952 pomník Rudé armádě odhalen nebyl. Důvodem byla jiná oficiální oslava v podobném duchu, totiž slavnost osvobození v Plzni, která se konala v tentýž den a na níž svojí účast přislíbili významní činitelé města a zúčastnila se jí také velká část obyvatel Rokycan a okolí. Slavnostní odhalení rokycanského pomníku tak bylo přesunuto na 25. května. Akci samotné předcházely samozřejmě stavební práce. Dne 13. května 1952 položili kameníci žulovou osmihrannou spodní desku pro čtyřboký podstavec, na kterém měla bronzová socha sovětského vojáka – rudoarmějce stát. O dva později byl do trávníku pod spodní část pomníku vložen základní kámen a měděná trubka, obsahující listinu s údaji o dané době a aktuální noviny. Dne 23. května byla přivezena hotová bronzová socha z Prahy, kde byla podle návrhu vítěze umělecké soutěže odlita. Ještě téhož dne ji pracovníci pražské slévárny umístili na žulový podstavec a zakryli. Současně byla poblíž zakryté sochy sestavena a bohatě vyzdobena dřevěná tribuna.⁵⁵

Kronika města Rokycan je v popisu samotného odhalení 25. května kupodivu velmi stručná. Omezuje se jen na přesný časový rozvrh slavnosti, včetně seznamu „povinných“ hostů. O tom, co si mysleli běžní obyvatelé Rokycan o výkladu vlastních nedávných dějin, se pochopitelně z textu nedozvíme nic. Dle kronikáře byla v neděli 25. května slavnost zahájena již v 8 hodin dechovou hudbou, která procházela městem. V 9 hodin vyrazil další průvod v čele s vojenskou hudbou a vlajkonoši. Po skončení průvodu přijeli slavnostní hosté, ministr státní kontroly Jan Harus a zástupci sovětského velvyslanectví, velvyslanecký rada Vasilij Dimitrijevič Karjakin a Antolij Jomič Barkar. Na tribuně se shromáždili zástupci Československé armády, Okresního národního výboru a Městského národního výboru. Následovala vojenská přehlídka pochod a milicí se zbraněmi. Po přehlídce měl jako první proslov předseda Okresního výboru Svazu československo-sovětského přátelství Červený, který přivítal hosty a zahájil slavnost „*vzpomínkou a vyzdvižením vítězství Sovětské armády a připomněl spojenectví se Sovětským svazem a společné budování míru*“. Po úvodních projevech předseda OV

⁵⁴ SOKAR. Kronika města Rokycany 1951 - 1954, s. 20.

⁵⁵ Tamtéž, s. 79.

SČSP společně s ministrem Janem Harusem slavnostně odhalili pomník. Následovala další vystoupení. Krátkou řeč měl např. předseda Městského národního výboru Aubrecht, který poděkoval všem, kdo se na tvorbě pomníku podílel. Dále promluvil ministr Harus. Právě od vrcholného státního představitele se dalo očekávat vypjaté ideologické zaměření, které jeho vystoupení skutečně provázelo. Ve svém projevu neprávem obvinil americkou armádu, která zde byla v posledních dnech války, z „okupace“ a úmyslného ničení města. Řekl: *„Byli to především příslušníci Sovětské armády, kteří na svém průzkumu dospěli do města a teprve o několik dnů později přišli jednotky americké armády.“* Následoval projev velvyslance Karjakina a svou řeč ukončil slavnost předseda Červený. Na závěr provedla přehlídku čestná stráž pražské posádky a útvary lidové milice.⁵⁶

Jak vyplývá ze všech dostupných informačních zdrojů k této události, povinné řečnění při odhalování pomníku v Rokycanech se nijak nelišilo od podobných akcí té doby v regionech po celé republice.

⁵⁶ SOKAR. Kronika města Rokycany 1951 - 1954, s. 80.

1.1.8 SVĚDECTVÍ DRAMATICKÝCH DNŮ ROKU 1968

V době tzv. Pražského jara se projevila v celé republice krátkodobá snaha o „přehodnocení“ historických událostí, včetně úlohy Američanů v západních Čechách. Začalo se uvažovat o obnově zničených pomníků, což by se ve věci odstraněné pamětní desky na radnici týkalo také Rokycan. Konec těmto snahám udělal definitivní konec vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa dne 21. srpna 1968. Tento vojenský zásah s úmyslem zastavit reformní proces, a především dny po vojenském vpádu byly pro poklidný život „rokycanského rudoarmějce“ nejdramatičtější. I když se pomník za 16 let od svého odhalení setkal s několika příhodami, byl pokreslen, zašpiněn, dokonce se na jeho krku objevila šibeniční smyčka, k výraznému poničení až do 21. srpna 1968 nedošlo. Právě v tento den byl však pomník značně poškozen jako vyjádření nesouhlasu s okupací.

K srpnovým událostem roku 1968 se váží vzpomínky pamětníka Ivana Výborného. Z několika očitých svědků, kteří se účastnili demonstrace proti vpádu sovětských vojáků na rokycanském náměstí, jsem vybral právě jeho vzpomínky. Důvodů je několik. Především se Ivan Výborný srpnové akce roku 1968 zúčastnil jako jeden z hlavních aktérů, byť nebyl jejím přímým organizátorem. Za své konkrétní činy byl také nejvíce perzekuován. Jeho osobní výpověď jsem porovnával s protokolem obžaloby Okresního soudu v Rokycanech ze dne 17. března 1970.⁵⁷ Obžalováno bylo celkem 6 osob, a to z různých druhů provinění. Právě Ivan Výborný byl díky svým dřívějším přestupkům potrestán nejpřísněji.

Ivan Výborný patřil do skupiny rokycanských trempů. Dne 19. srpna 1968 se vrátil ze dvoutýdenního pobytu v Berlíně. Již na hranicích do Československa se setkal s vojenskou technikou a tanky. Závažnost celé situace si podle svých slov pravděpodobně ještě neuvědomoval, neboť na otázku, co se děje, se dostalo odpovědi, že se jedná pouze o cvičení. Po návratu do Rokycan pobýval společně s kamarády v malém srubu nedaleko rokycanské hvězdárny.

⁵⁷ Protokol je uložen v soukromém archivu Ivana Výborného.

Další události spojené s okupací Rokycan vyplynuly právě z rozhovoru s Ivanem Výborným.⁵⁸ Ve středu 21. srpna je kolem 5. hodiny ranní vzbudili sousedé (nejen Ivana Výborného) s tím, že začala válka a že je Československo okupováno. Zdálo se jim to však jako hloupý žert a nevěnovali tomu pozornost. Ve 3 hodiny odpoledne se do srubu vrátil kamarád s informací, že na náměstí se začíná seskupovat velká skupina lidí. Celá parta nemeškala a všichni se okamžitě se na tuto událost šli podívat. Dorazili na místo kolem 17. hodiny a to už se u pomníku Rudé armády sešel dav čítající přibližně 500 osob. Jak pamětník sám uvedl: „*Lidi byli naštvaní, pokřikovali samý protisovětský hesla.*“ Dav postupně narůstal, přidávali se do něj lidé, kteří vycházeli z okolních restaurací a budov. Kolem 20. hodiny byly slyšet první hlasy, že: „*by se socha rudoarmějce měla shodit... Byli jsme tam jako parta, to víš, tak jsme se toho hned chytli a že ho prostě strhneme.*“ Podle pozdější obžaloby právě k této příležitosti pan Výborný přinesl lano. „*Tak to vůbec nebylo, už když jsme se k němu dostali, tak měl na krku silný provaz, my jsme někde v odpadáku našli prádelní šňůru, tu jsme mu přivázali za ruku a rozhoupali ho.*“

Socha rudoarmějce padla okolo půl deváté večer. Nárazem o dlažbu se jí nalomila hlava a ruka a také se ulomil jeden ze tří šeríků, které rudoarmějce držel v ruce. „*Ten šerík jsem si tam schoval, že si ho necham na památku, ale když jsem se vrátil tak už mi ho někdo ukrad.*“ Zajímavým detailem v této souvislosti je fakt, že po opravě sochy se již třetí šerík do rukou rudoarmějce nevrátil. Po stržení sochy vylezl pan Výborný na podstavec a podobným postojem, jaký zaujímal socha, parodoval rudoarmějce. „*Protože se jmenuju Ivan, tak jsem tam vylez a předváděl tu sochu. Lidi měli hroznou radost a křičeli: Ať žije náš Ivan!*“ Právě toto napodobování se stalo jedním z bodů obžaloby.

V protokolu je dále uvedena událost týkající se zásahu policistů. Oficiální dokument uvádí, že dva příslušníci VB procházeli mezi občany a snažili se jim jejich skutky rozmluvit a situaci zabránit. Podotýkám, že v počtu dvou členů hlídky VB neměli strážci zákona zřejmě jinou možnost než klidnými slovy působit na vášnivé shromáždění více než 500 lidí. Dle pana Výborného to bylo znovu jinak: „*Esenbáci tam byli, to jo, ale žádný rozmlouvání, dyť oni, když socha padla, tam chodili s vlajkou*

⁵⁸ Rozhovor uskutečněn 23. 2. 2011, kompletní záznam uložen v archivu autora.

a zpívali hymnu. Dokonce mě kryli a při výpovědi uvedli, že jsem tam vůbec nebyl a že jsem jim pomáhal hledat klíče. Samozřejmě jsme je neudali, proč taky.“

Všeobecné nadšení však záhy překazilo několik ruských tanků, které na náměstí zastavily a monitorovaly situaci. Proto se také parta aktérů rozhodla, že sochu přenesou k nedalekému kostelu. *„Radši jsme ho odnesli, protože jsme nechtěli provokovat Rusáky. Když jsme ho tam položili tak ho ještě „Čára“ Vinšu počůral a za to taky dostal 10 měsíců. Potom tam postupně chodili lidi a házeli na něj kameny, mlátili do něj, tím mu taky dolomili hlavu a utrhli samopal. My jsme šli zpátky na srub a víc jsme se o to nestarali. Žádná domluva neproběhla, všechno bylo naprosto spontánní.“*

Tak dobrodružství na náměstí skončilo. To horší pro skupinu mladých lidí mělo teprve přijít. Následujícího dne, 22. srpna, byl pan Výborný zadržen místními příslušníky VB, obviněn z výtržnictví. Nesměl opustit město, jinak měl být okamžitě vzat do vazby. O několik měsíců později, už v roce 1969, mu byl doručen dopis s oznámením, že se vyšetřování ohledně pomníku zastavuje. Počátkem 70. let se však proces nečekaně znovu rozběhl. Toho času byl Ivan Výborný zaměstnán jako „kulisák“ v divadle v Teplicích a tam ho také policie našla. *„Abych pravdu řekl, my jsme tohle udělali a přes rok a půl jsme byli největší hrdinové a od sedmdesátého jsme byli největší zmetkové. Lidi se otočili a s tím nešlo nic dělat. My jsme toho ale nelitovali.“* V březnu 1970 začal soud s šesticí přátel, které se podařilo vypátrat, nebo byli zadrženi na základě udání. Obžaloba zněla takto: a) úmyslné poškození majetku v socialistickém vlastnictví, b) veřejné hanobení některého státu světové socialistické soustavy, c) veřejné vyjádření neúcty vůči společnosti, hrubá neslušnost a výtržnost na veřejném místě. Pan Výborný k tomu dodává: *„Mě u soudu stále říkali, že pokud náhlasim další účastníky, že mi sníží trest. Proč bych to dělal? To, že jsme ho shodili, nám nemohli dokázat. Všechny svědectví, který měli, byly od komunistů, kteří se toho ani neúčastnili a jen se to odněkud doslechli.“* Nakonec soud odsoudil pana Výborného k 18 měsícům odnětí svobody a k uhrazení částky 19 740,70 Kčs za způsobenou škodu. Další obvinění „dostali“ různé tresty. Petra Straku a Pavla Vinše soud odsoudil k 10 měsícům v nápravném zařízení, jelikož v době trestného činu byli nezletilí, a ostatní účastníci vyvázli s podmíněnými tresty. Ivan Výborný se ještě pokoušel odvolat proti výši částky, kterou měl zaplatit. Bohužel bez úspěchu. *„U soudu jsem říkal, nezlobte se na mě, já vám nebudu platit 19 tisíc, když tam byla škoda přes 7 tisíc. Oni tam měli*

problémy, protože když ho pak v Plzni opravili, tak jim ho nechtěl nikdo z Rokycan přivést a postavit. Museli na černo objednat autojeřáb z Berouna. A tu dopravu jsem měl hradit.“

Závěrem svého vyprávění pouze dodává: „Udělalí jsme, myslím, dobrou věc, ten rudoarmějec tady prostě neměl co dělat. Lidem tu vadil od začátku. Nikdo z nás toho nelitoval.“

V listopadu 1969 byl opravený pomník dopraven z Plzně zpět na svůj podstavec a zde bez větší úhony zůstal až do roku 1990, kdy byl z náměstí oficiálně odstraněn. Poté ho město zapůjčilo na deset let soukromému vojenskému muzeu v Doudlebech nad Orlicí, odkud byl v roce 2003 vrácen a se souhlasem města Rokycany, Svazu bojovníků za svobodu a Svazu přátel s národy Východu trvale umístěn ve vojenském Muzeu na demarkační linii v Rokycanech, kde je nadále vystaven.

1.1.9 NÁSTUP NORMALIZACE A OSMDESÁTÁ LÉTA

Sedmdesátá léta jsou v Československu spjata hlavně s obdobím normalizace a vlády prezidenta Gustava Husáka. Hlavními znaky se v celostátním měřítku staly převážně čistky v komunistické straně, obnovení tvrdší cenzury tisku a zákazu činnosti některých obnovených spolků a organizací. V Rokycanech již na přelomu roku 1969 muselo opustit své funkce čtrnáct členů Městského národního výboru z důvodu „narušení politiky Národní fronty“, také několik učitelů místních škol a v neposlední řadě náčelník okresního oddělení Veřejné bezpečnosti, který byl odvolán z důvodu nezajištění pořádku ve městě během dramatických událostí v srpnu roku 1968. Z politické historie sedmdesátých let ještě stojí za zmínku počátek roku 1977, kdy byla založena organizace Charta 77, jejíž dokument, v němž kritizovala vládu za nedodržování lidských práv, nepodepsal jediný občan z celého Rokycanska.⁵⁹

V prvním desetiletí normalizace se rokycanští radní zaměřili hlavně na zlepšení obchodní situace ve městě. V roce 1974 byl ve městě otevřen specializovaný obchod Dům oděvů Perla, sídlící v dnešní Nádražní ulici, následujícího roku Dům obuvi a v roce 1975 ještě donedávna fungující Dům lahůdek. Velký důraz byl kladen na zásobování potravinami a téměř u každého nově zbudovaného sídliště vyrostly samoobsluhy. Pokračovala také bytová výstavba, např. v roce 1972 dokončili architekti Anton Husár a Vladislav Štrunc st. sídliště Na Pátku, kde byly postaveny první sedmipatrové domy. Následovala stavba bytových domů na Jižním předměstí dostavěné v roce 1978, jež jsou svou kapacitou největším sídlištěm ve městě dodnes. Ještě téhož roku začaly stavební práce na Pražském předměstí. V sedmdesátých letech plánovalo město také velkou zástavbu na Oseckém vrchu, ovšem s klesající bytovou poptávkou již tento projekt nerealizovalo. Téměř dvacet let trvala stavba řadového sídliště v Polní ulici, které bylo dokončeno až počátkem devadesátých let. Výstavbou těchto bytových komplexů byl opět narušen historický ráz města, jelikož např. díky sídlišti Na Pátku museli dělníci zbořit téměř třicet původních stylových přízemních domů. Poslednímu sídlišti Pod Kostelem padlo za „obětí“ kromě dalších přízemních domů i památkově chráněný rodný dům mistra Jana Rokycany. Zrušen byl i tzv. Děkanský rybníček, který nevyhovoval plánům nově vznikající čtvrti. Celková moderní přestavba se nezadržitelně

⁵⁹ HRACHOVÁ, H. a kol. *Rokycany*. Praha : Lidové noviny, 2011, str. 231.

blížila k historickému centru. V roce 1977 se přesunul Okresní výbor KSČ do nového několika patrového komplexu na Náměstí 5. května, jenž v současné době slouží Základní umělecké škole. Téhož roku byla dostavěna také sedmipatrová budova Domova důchodců v Hradební ulici. V samotném jádru města si úpravy vyžádaly téměř dva bloky domů západním směrem od náměstí, včetně oblíbeného hostince U Černého koně, na jejichž místě vyrostl v roce 1990 obchodní dům Žďár. V roce 1993 tuto výstavbu ještě doplnilo parkoviště, sousedící se základní školou v Ulici Míru a budova České pojišťovny. Velkým pozitivem se však stalo rozšíření města o nové čtvrti rodinných domů hlavně v oblasti za Rakováčkem a na Oseckém vrchu.

V sedmdesátých a osmdesátých letech se také rozmohly významné dopravní stavby. Kromě hlavní silnice, propojující tahy na Štáhlavy a Plzeň, město postavilo železniční viadukt a most přes Rakováček, který dotvářel nově vzniklou ulici Boženy Němcové a napojoval ji na tuto hlavní silnici. Zvětšení se dočkala i křižovatka u Střelnice, které muselo ustoupit opět několik domů. Zboření Plzeňské brány v padesátých letech se nyní jeví jako naprosto zbytečné, jelikož hlavní tah na Prahu nikdy nevedl a nevede přes centrum města, jak bylo původně plánováno. V roce 1988 bylo v sousedství vlakového nádraží v Rokycanech dostavěno dlouho očekávané autobusové nádraží a do městské hromadné dopravy byly zavedeny tři linky autobusů. Nejvýznamnějším počinem, který sice nenarušil ráz města, ale zásadně ovlivnil následující vývoj celé aglomerace, byla dostavba dálničního přivaděče, který v roce 1993 navázal na dálnici D5. Z pohledu modernizace silniční sítě v západních Čechách tato dálnice výrazně urychlila dopravu a také od ní městu částečně ulevila. Z pohledu místního, společenského a obchodního ruchu se však Rokycany dostaly ze zorného pole „výletníků“ a turistů, směřujících např. do Prahy, jež se ve městě často zastavovali. Přestože nejsou k dispozici relevantní statistické údaje o dřívější a současné návštěvnosti města, vyplývá z výpovědí mnohých pamětníků, jejichž svědectví jsem měl k dispozici⁶⁰, že právě ve druhé polovině devadesátých let došlo v Rokycanech k podstatnému útlumu turistického ruchu, který do značné míry přetrvává dodnes. Výjimkou jsou tradiční či nově pořádané společensko-kulturní akce (oslavy osvobození Rokycan, Den veteránů, Setkání pod rokycanskou věží,...), které vždy na několik hodin, někdy i dny dokážou Rokycany výrazně oživit. Mezi specifické objekty, které stále lákají davy návštěvníků, bych určitě

⁶⁰ Výzkum mezi rokycanskými občany prováděl autor v rozmezí let 2011-2012

zařadil rokycanské koupaliště, které patří mezi nejvyhlášenější a nejvyhledávanější koupaliště v Plzeňském kraji. Dále vojenské Muzeum na demarkační linii, které má unikátní sbírku vojenské techniky druhé světové války a své exponáty zapůjčuje k natáčení filmů. Dále jsou to také obecně kvalitní sportoviště, jako je fotbalové hřiště, tenisové kurty v Alejích nebo hokejový stadion.

1.1.10 OD SAMETOVÉ REVOLUCE DO SOUČASNOSTI

Nové období nejen rokycanských, ale i československých dějin odstartoval listopad roku 1989. Vše začalo 17. listopadu, kdy studentská organizace naplánovala pietní akci k 50. výročí uzavření vysokých škol a uctění památky Jana Opletala. Po oficiálním ukončení dav čítající téměř 10 tisíc osob vyšel směrem do centra Prahy. Tento pochod překazily pořádkové síly a SNB a studenty surově rozehnaly. Tento incident se stal roznětkou pro následující vývoj. Informace o brutálním zásahu bezpečnostních složek proti studentům se rychle šířila. Celou republiku postupně zasáhly demonstrace, jejichž výsledkem byl odchod Komunistické strany Československa z vlády.

Dramatické události odehrávající se v Praze sledovali i rokycanští občané. Někteří se osobně účastnili diskuzí v Plzni a sledovali založení tamního klubu Občanského fóra. Z písemných pramenů o tomto období vyplývá, že dne 24. listopadu byla místní Státní bezpečnost informována o sdružování pracovníků rokycanského podniku Favorit a jejich podpoře generální stávkou. O tři dny později se i v Rokycanech uskutečnila celostátní generální stávka, během níž rokycanské náměstí zaplnily stovky občanů. Téhož dne bylo i v Rokycanech založena skupina Občanského fóra a veškeré demonstrace se obešly bez jakéhokoliv násilí. Hlavním požadavkem nově vzniklého Občanského fóra se stalo odstranění bronzové sochy rudoarmějce z dnešního Masarykova náměstí (viz kapitola 1.1.7). Dalším bodem v programu bylo přejmenování ulic a náměstí. Během květnových oslav v roce 1990 si mohli rokycanští občané konečně po dlouhých desetiletích svobodně připomenout osvobození města americkými vojáky a při této příležitosti byla do budovy radnice znovu zasazena pamětní deska 9. pěšímu pluku americké armády.⁶¹

Nový vývoj však městu Rokycany nepřinesl bezvýhradně jen samá pozitiva. Město bylo přes dvě století významným průmyslovým centrem s velmi úspěšnými závody, jež se staly známými nejen na tuzemském, ale i zahraničním trhu. V devadesátých letech byly tyto podniky v restitucích navráceny svým bývalým majitelům nebo získaly majitele nové díky vlně privatizace, a to bohužel znamenalo postupný zánik těchto závodů. V roce 1994 rozhodla valná hromada o ukončení provozu potravinářské společnosti

⁶¹ SOKAR. Kronika města Rokycany 1990, s. 184.

Marila, o tři roky později byla definitivně uzavřena velmi úspěšná výrobní plyšových hraček Hamiro a v roce 2004 byly smontovány poslední součástky kol značky Favorit. Továrna Kovohutě prošla řadou rekonstrukcí a restrukturalizací a pod značkou Kovohutě Rokycany a. s. existují dodnes. Kromě zavření do té doby pro město významných podniků, přišly Rokycany i o svou tradici vojenského města, a to když v roce 2001 definitivně opustila vojenská posádka rokycanská kasárna.

Tyto skutečnosti se však nijak drasticky neprojevily v míře nezaměstnanosti v Rokycanech. Uzavřené podniky nahradily pobočné výrobní jiných značek, jako např. Hutchinson, jež je zaměřena na výrobu gumových součástek do automobilů nebo Borgers, která se zabývá produkcí textilních potahů a koberců.

1.2 VÝZNAMNÉ ROKYCANSKÉ PODNIKY VE 20. STOLETÍ

1.2.1 KOVOHUTĚ ROKYCANY

Kovohutě byly v době socialismu největším průmyslovým závodem v Rokycanech. Základy tohoto významného podniku položil již roku 1911 Rudolf Hudlický, zakladatel železáren v Hrádku u Rokycan. Na pozemcích nedaleko vrchu Kotel založil se svým bratrem Jindřichem malou soukromou výrobu se zaměřením na zemědělské nástroje a také slévárnu železa. V prvním roce zaměstnával Rudolf Hudlický jen 15 stálých zaměstnanců. Mezi hlavní výrobní artikly patřily lopaty, krumpáče a řetězy. Původně malá výroba se setkala s obrovským úspěchem a nedlouho po svém založení byla rozšířena na továrnu, která disponovala vlastní strojovnou a železniční vlečkou. Skvělý start překazila první světová válka, do které musel Rudolf Hudlický narukovat. Rozhodl se tedy továrnu prodat Ervinu Eisnerovi a Eduardu Salzmannovi. Ti rozšířili výrobu ještě o dráty, drátěnky a hřebíky.

Zásadní změna výroby začala ihned po skončení první světové války. Během budování Československé republiky bylo nutné doplnit hlavně zbrojní výrobu pro nově se tvořící nyní již československé vojsko. Chyběla například výroba dělostřeleckých nábojnic, které se u nás za vlády Rakouska-Uherska prakticky nevyráběly. Do výběrového řízení byly zařazeny čtyři objekty vhodné k umístění této výroby. Nakonec vyhrála bývalá rokycanská továrna zemědělských nástrojů a drátů, kterou následně koupil Artur Stein, společník firmy Metallwarenfabrik in Oed v Rakousku, jejíž továrny se specializovaly na výrobu polotovarů z barevných kovů a v době první světové války na výrobu mosazných nábojnic. Obratem také získal zakázku na mosazné dělostřelecké nábojnice pro československou armádu. Závod získal také nové jméno: Továrna na nábojky a kovové zboží.

Celý areál se skládal ze čtyř kancelářských místností, tří skladišť, dvou provozních hal, kotelny, strojovny a mořírny. 1. června 1922 začaly úpravy objektů tak, aby splňovaly podmínky nové výroby a od srpna téhož roku byly již vybaveny potřebnými obráběcími

stroji ze zavřených zbrojních podniků v Rakousku. V říjnu 1922 začala továrna s produkcí, na kterou dohlížel bývalý zaměstnanec vojenského arsenálu ve Vídni.

Závod se snažil osamostatnit od dodávek materiálů z jiných podniků a hlavně ze zahraničí a proto se vedení rozhodlo vybudovat vlastní slévárnu barevných kovů a později také válcovnu plechu, mimo to se uvažovalo i o výrobě mosazných a měděných trubek, tyčí, drátů a plechů. Jelikož to byla téměř novinka v celém Československu, továrna musela zaměstnat specializované odborníky pro slévárnu, válcovnu a lisovnu z Německa. V roce 1923 odstartovala výstavba těchto provozoven a následující rok byla válcovna uvedena do provozu. Stejně jako u vybavení továrny i zde byly použity stroje ze zaniklých podniků. Z mnoha zajímavostí bych rád upozornil na to, že právě v Rokycanech byla poprvé použita elektrická pec na tavení barevných kovů v celém Československu.⁶²

V roce 1925 pracovalo v továrně již 300 zaměstnanců a výroba se zaměřila hlavně na mosazný a měděný plech a tyče. I přes velkou konkurenci, která v Československu, ale také v zahraničí sílila, se podnik stále rozrůstal a od roku 1932 započala také výroba nábytkového kování, jako byly například nábytkové kolejničky, kobercové a záclonové tyče, pianové a knopkové závěsy, nábytkové nůžky, záclonové tyče na stahování záclon apod. Všechny tyto výrobky měly obrovský odbyt a velká část byla dokonce vyvážena do zahraničí, převážně do Švédska, Holandska, Anglie a Palestiny. Následující rok postavil závod z kapacitních důvodů samostatnou výrobní dráhu, v níž se nově produkovaly měděná lana pro elektrovedné sítě a svářecí tyčinky.⁶³

Dalším zlomovým rokem ve výrobě byl rok 1936, kdy podnik zavedl výrobu topných radiátorů z měděných trubek pro průtok teplé vody a měděných pásů. Pro snížení výrobních nákladů technici vyměnili měděné pásy za železné. Bohužel tato změna se

⁶² KLÍR, F. a kol. *Kovohutě Gustava Klimenta 1911 - 1986*. Rokycany : Kovohutě Rokycany, 1986.

⁶³ Nábojka – Kovohutě Rokycany, historický vývoj závodu. In: *Minulostí Rokycanska*, Rokycany : Okresní archiv Rokycany, roč. 8, č. 12, 2000, str. 53.

v následujících letech neosvědčila a výroba byla začátkem roku 1940 definitivně zrušena.⁶⁴

Začátkem okupace, tedy v roce 1939, byl dosazen do vedení závodu i na ředitelství podniku v Praze německý správce, tím pádem továrna spadala pouze do německých rukou. Okamžitě po předání byla zcela změněna výroba pouze na válečnou výrobu. Produkce se opět zaměřila na výrobu nábojnic, nejprve klasických mosazných a později železných vinutých. Ty se skládaly z několika částí, které byly dováženy z Plzně, Prahy, Chrudimi nebo české Třebové, a teprve samotná montáž se prováděla v Rokycanech. Závěrem války byla výroba tak zdokonalena, že měsíčně bylo vyprodukováno až sto tisíc kusů nábojnic. Během let německé správy nebyly však do jiného typu výroby v podniku vloženy prakticky žádné větší investice. Zastavením ostatní produkce Němci mimo jiné sledovali zvýšení tolik potřebné kapacity skladů pro vojenský materiál. V lednu 1940 se správa podniku spojila se Zbrojovkou a.s. v Brně, která však také nijak nepřispěla k rozvoji. Jediné pozitivum spatřuji v tom, že si rokycanská provozovna mohla alespoň ponechat svůj název.

V dubnu roku 1945 provedlo spojenecké letectvo několik náletů na Rokycany. Narůstaly nepokoje zaměstnanců, kteří protestovali z obavy o své životy, proto od 1. května vedení rozhodlo o zastavení výroby do doby, než se situace uklidní. Dalším krokem vedení podniku bylo ustanovení hlídek, které hlavně v době pražského povstání střežily areál před možným poškozením a krádežemi. 11. května 1945 vedení závodu rozhodlo o obnově původního výrobního programu, který se prozatím shodoval s programem, jenž byl před válkou zastaven. Na výrobních linkách se znovu objevily mosazné a měděné polotovary, nábytkové kování, dřezy, ložiska a další. Ovšem již nedošlo k osamostatnění továrny, ta nadále spadala pod Národní správu Zbrojovky.⁶⁵

Roku 1946 byl ředitelstvím schválen nový plán výroby, podle něž se měly rokycanské Kovohutě natrvalo specializovat převážně na výrobu ložisek. Zároveň správa podniku odsouhlasila výstavbu nové slévárny, jež měla dvojnásobně zvýšit kapacitu výroby

⁶⁴ Nábojka – Kovohutě Rokycany, historický vývoj závodu. In: *Minulostí Rokycanska*, Rokycany : Okresní archiv Rokycany, roč. 8, č. 12, 2000, str. 53.

⁶⁵ Tamtéž, str. 56.

kovových odlitků na rozdíl od slévárny původní, a také modernizaci celého areálu, ve kterém by nově přibýlo hlavně zázemí pro zaměstnance, tj. šatny, umývárny, závodní kuchyně a kantýny. Podle výhledových plánů měl závod zaměstnávat na přelomu minulého století až jeden tisíc osob. Zaměstnanost však byla ve skutečnosti o něco nižší, v padesátých letech Kovohutě poskytovaly 650 pracovních míst. Samotná realizace projektu započala na podzim roku 1947 a přes sérii prodlev ve výstavbě byla dokončena v polovině roku 1951.

V padesátých letech byl závod přejmenován na Kovohutě Gustava Klimenta (meziválečný a poválečný československý politik). Kromě slévárny byla nově postavena obráběcí dílna a také se změnil výrobní program podniku. Došlo k úplnému zastavení výroby vojenských nábojek a k bronzovým a měděným polotovarům a ložiskům se přidala nová produkce polotovarů z niklu a niklových slitin a mědí plátovaných železných nebo bronzových trubek.

V dalších desetiletích se výroba podniku téměř nijak nezměnila, jen se postupem času neustále modernizovala. Zajímavostí je např. fakt, že během roku 1980 byl uveden do provozu první počítač EC 1021, který byl československé výroby. Počátkem devadesátých let společnost začala své produkty vyvážet i do USA. V roce 1993 byl podnik zařazen do privatizace a od 1. září téhož roku figuruje na trhu jako Kovohutě Rokycany, a.s. V současné době mají Kovohutě jako jeden z posledních významných rokycanských podniků se stoletou tradicí zpracování hutních polotovarů stále své pevné místo na českém i světovém trhu.⁶⁶

⁶⁶ Oficiální webové stránky podniku Kovohutě Rokycany, dostupné z: <http://www.koro.cz/cz/spolecnost/o-nas> [16. 4. 2012]

1.2.2 MARILA ROKYCANY

Další významný podnik, jenž je nezaměnitelně spjat s městem Rokycany, a který vedle Hamira a Favoritu patřil mezi důležité značky v celostátním povědomí, byl konzervářský závod Marila. Tento typ potravinářské výroby začíná ve městě svou historií již na konci 19. století. V roce 1871 se konala valná hromada rokycanské záložny, při níž se rada usnesla a rozhodla postavit v Rokycanech akciový cukrovar. Stavba byla zadána firmě Daněk a spol. a ještě téhož roku za necelých šest měsíců byl cukrovar uveden do provozu. Hlavním výrobním zadáním bylo zpracování sklizně cukrové řepy ve spádové oblasti. Společnost měla v nájmu několik pozemků v oblasti pod Čilinou a také podél Rakovského potoka, na kterých cukrovku pěstovala. Bohužel úroda z těchto polí byla nedostačující, nepokryla nároky poptávky a řepa musela být nákladně dovážena. To zapříčinilo zadlužení cukrovaru a následné ukončení provozu po necelých dvou letech provozu.⁶⁷

Bývalá budova cukrovaru se tedy stala předmětem dražby, během níž byla prodána v roce 1879 pruské firmě **Simon**, která zde zařídila továrnu na zpracování jemně hlazených kůží. Tyto kožedělné dílny v Rokycanech byly v provozu téměř 40 let. Koželužna vyráběla převážně východoindické černé a barevné kozinky pro čalouníky, obuvníky a knihaře a zaměstnávala okolo 170 dělníků. Kůže se zpracovávaly přibližně do roku 1917, kdy byla výroba zastavena. To mělo několik důvodů. Prvním byl nedostatek výrobního materiálu, jelikož během první světové války byla většina dobytka vybita kvůli zásobování vojenských jednotek na frontách. Druhým důvodem byly stížnosti rokycanského obyvatelstva na nepříjemně silný zápach. Koželužna totiž zpracovávala kůži siričím arsenovým a kvašeným holubím a psím trusem, jejichž výpary při větrech vanoucích od západu zamořily celé město.⁶⁸

Město Rokycany celý areál odkoupilo za 380 tisíc korun a následně jej v roce 1918 prodalo Obchodnímu družstvu v Plzni. Objekt sloužil nejdříve jako skladiště a závěrem téhož roku byl schválen projekt na přestavbu firmě K. Simon a syn. Nová továrna se

⁶⁷ *Historie a retrospektiva vývoje konzervářského závodu Marila Rokycany*. Rokycany : Závod Marila Rokycany, 1984, str. 4.

⁶⁸ Tamtéž, str. 5.

zaměřila na zpracování zemědělských plodin, výrobu povidel, marmelád, sušené zeleniny a výrobu kysaného zelí. Od roku 1921 dále rozšiřuje svůj výrobní program o výrobu kompotů a zeleninových konzerv a později také o kandované ovoce, džemy, cukrovinky a ovocné sirupy. V roce 1922 byl závod zapsán u Obchodního družstva v Plzni pod značkou **MARILA, továrna na ovocné a zeleninové konzervy v Rokycanech**. Jak vznikl název *Marila*, není úplně jasné. Nejopodstatněnější domněnkou je, že podkladem je německý výraz pro meruňku die Marille. Je také možné, že se jedná o složeninu několika slov. Důležité je, že od toho roku podnik zaznamenává obrovský zájem o své produkty a to nejen z území Československa. V původních starých, dřevěných a pro tuto výrobu naprosto nevyhovujících budovách pracovalo kolem 230 lidí, a to až do roku 1937, kdy nastala rozsáhlá přestavba a z dřevěné továrny začala vznikat budova zděná. Byla podsklepena, přičemž v podzemních prostorách se skladovaly polotovary. Začala také výstavba varny, později výroby kompotů, v níž se připravovaly džemy a proslazené ovoce. Tímto způsobem probíhalo zpracování potravin až do dramatického období druhé světové války. Již v napjatých předválečných letech byla značka Marila zneužita nacisty. Jak vyplývá z pramenů, v roce 1939 byly na hranicích zadrženy plechovky s etiketou závodu, v nichž na místo kompotů byla z Německa pašována trhavina s názvem Tetryl, pravděpodobně určená na uskutečnění sabotáží sudetskými Němci. Nepotvrzenou domněnkou tradovanou mezi lidmi bylo i to, že v celé situaci nějakým způsobem figuroval tehdejší vedoucí továrny Tripol, německý občan Hippman. Okupace Československa také zasáhla do samotného provozu v Marile. Vedení muselo upustit od tradiční výroby a zaměřilo se hlavně na marmelády a náhražkový med, který byl okamžitě vyvážen do Německa.⁶⁹

Od konce druhé světové války se podnik stále rozšiřoval a již zestátněná továrna se stala v roce 1951 základním závodem národního podniku Západočeské Fruty se sídlem ředitelství právě v Rokycanech, k němuž patřily výroby v Sušici, kde se lisovalo ovoce a vyrábělo ovocné víno, Soběšici, v němž se zpracovávaly houby, Křimicích se specializací na výrobu kyselého zelí, později to byly také závody ve Velkém Dvorci, Domažlicích a Horšovském Týnu a celé toto uskupení pod názvem Západočeské

⁶⁹ *Historie a retrospektiva vývoje konzervářského závodu Marila Rokycany*. Rokycany : Závod Marila Rokycany, 1984, str. 7.

konzumní družstvo přetrvalo až do roku 1990. Marila v Rokycanech se stále orientovala na výrobu kompotů, ovocných pomazánek, džemů, marmelád, povidel, sterilovanou zeleninu a nově také hotových jídel. V zahraničí byl největší zájem o borůvkové, jahodové a meruňkové kompoty, přičemž tyto výrobky se exportovaly hlavně do Skandinávie, Velké Británie, Austrálie, Spojených států a Kanady. Suroviny ke zpracování byly dováženy z Rumunska, Bulharska a také Polska.

V šedesátých letech byla k výrobě Marily připojena železniční vlečka a denně se zde vykládaly vagony s ovocem a cukrem s týdenním objemem téměř 600 metráků. Závod měl okolo 250 stálých zaměstnanců a v sezóně přibral téměř 120 brigádníků měsíčně. Samotná výroba probíhala na prvotřídních italských zařízeních, které ve své době představovalo špičku ve světovém měřítku. V druhé polovině 80. let Marila Rokycany uskutečnila velký mezinárodní projekt. Z Vietnamu bylo dováženo tropické ovoce ve formě ovocného polotovaru, který podnik dále zpracovával.⁷⁰

Po převratu v roce 1989 se otevřel místní trh zahraničí a Marila pravděpodobně nebyla schopna konkurovat kvalitnější a lákavější dovozové výrobě. V roce 1992 byl závod nabídnut v kupónové privatizaci, následně se zvýšila produkce marmelád a byla zahájena výroba nových produktů. Zdálo se, že s příchodem nového vedení se dokáže podnik znovu postavit na nohy. Postupně se však poptávka po zdejších výrobcích neustále snižovala, podnik musel výrobu dokonce zastavit. Následovalo velké propouštění zaměstnanců, kterých v roce 1994 ve firmě zůstalo jen okolo 60 osob. Slavné dny jedné z největších značek u nás se blížily ke konci. V roce 1996 byl na Marilu vyhlášen konkurz a celý areál byl nabídnut do dražby. Objekt postupně vlastnila firma Balírny a pražírny, později společnost Tropicana Drinks a od roku 1999 patří firmě *Ahoj*. V současné době jsou prostory bývalé Marily téměř prázdné.

⁷⁰ Oficiální webové stránky Českého rozhlasu Plzeň, dostupné z:
http://www.rozhlas.cz/plzen/publicistika/_zprava/936475 [16. 4 2012]

1.2.3 *HAMIRO ROKYCANY*

Výrobní plyšových hraček a panenek Hamiro, která se později stala významným národním podnikem Československa, patřila od svého založení do skupiny nejdůležitějších průmyslových podniků v Rokycanech. Avšak výrobě plyšových medvídků a roztomilých panenek předcházela tvorba cínových vojáčků.

Ta je spjata s hamrem na výrobu železa v nedaleké obci Holoubkov, kde se 24. září 1888 narodil Karel Pospíšil, pozdější zakladatel značky Hamiro. Karel Pospíšil se vyučil zámečnickem, vystudoval průmyslovou školu a později odešel do Norimberka, kde se seznámil s výrobou olověných a cínových figurek. Po svém návratu do Čech, přibližně kolem roku 1910, zahájil jejich výrobu v hamru, ve kterém vyrůstal. Ovšem následovalo období první světové války, ve kterém lidé přestali mít o figurky vojáčků zájem, a proto se Karel Pospíšil se svou manželkou Miluší, která strávila nějaký čas během války ve Francii a setkala se zde s výrobou plyšových hraček, přestěhoval do Cerhovic, kde spolu zahájili v domácích podmínkách s výrobou tohoto nového druhu hraček. Zájem byl tak velký, že brzy byly prostory firmy v Cerhovicích malé, a tak se Karel Pospíšil rozhodl postavit novou budovu v Rokycanech. S otevřením nové budovy přišla na svět i nová značka Hamiro, která je zkratkou tří slov: HAMr, MILuše a ROkycany, a také znak, v němž původně byla holubička podle obce Holoubkov, odkud rodina pocházela, kterou později vystřídal medvěd.⁷¹

Výroba se rozvíjela až do druhé světové války, během níž došlo k útlumu výroby hraček a firma fungovala jako opravna vojenských uniforem. Koncem druhé světové války se výroba okamžitě vrátila do starých kolejí, avšak pouze do roku 1948, kdy bylo Hamiro, stejně jako mnoho dalších soukromých podniků, znárodněno a od 1. ledna 1950 se pak Hamiro stalo národním podnikem na výrobu hraček s centrálou v Příbrami, k němuž bylo přičleněno dalších jedenáct nejen hračkářských podniků např. z Prahy, Hařmanova Městce, Horní Blatné, Tachova a Tří Seker. Hamiro se tímto počinem stalo prakticky

⁷¹ Oficiální webové stránky Českého rozhlasu Plzeň, dostupné z:
http://www.rozhlas.cz/plzen/publicistika/_zprava/883844 [16. 4. 2012]

jediným velkovýrobce panenek v Československu. Zakladatel Hamira, Karel Pospíšil, ve firmě i nadále působil, ale jeho vlastní firma mu již nepatřila.⁷²

Sláva Hamira nezadržitelně stoupala. Díky jedinečným hračkám získalo mnoho významných ocenění nejen v Československu a již v roce 1958 došlo k prvnímu exportu výrobků do zahraničí. Hlavními odběrateli hraček se stalo Nizozemsko, Švédsko, Dánsko, Finsko, Velká Británie, Rakousko, Kanada, tehdejší Německá spolková republika a Sovětský svaz.

Sametová revoluce v listopadu roku 1989 znamenala pomalý zánik celého podniku. Nové ekonomické reformy ovlivnily další vývoj Hamira. Na základě privatizačního projektu byl 1. ledna 1992 státní podnik Hamiro se sídlem v Příbrami prodán firmě JIJAK, s.r.o. v Novém Boru. Následující rok rozhodlo ministerstvo průmyslu a obchodu o převedení závodu v Rokycanech formou přímého prodeje na Jaroslava, Libora a Karla Pospíšilovy. Definitivní konec podniku znamenal 21. duben roku 1997, kdy Krajský soud v Praze provedl výmaz společnosti z obchodního rejstříku. V současné době se k tradiční výrobě plyšových hraček se hlásí firma Jakro s.r.o. založená roku 1994 se sídlem v Novém Boru, věnující se hlavně výrobě reklamního zboží.⁷³

⁷² BAREŠOVÁ, J. Kouzelný svět hraček aneb výročí Hamira. In: *Podbrdsko*, Praha : Okresní archiv Příbram, č. 11, 2011, s. 86.

⁷³ Oficiální webové stránky Českého rozhlasu Plzeň, dostupné z: http://www.rozhlas.cz/plzen/publicistika/_zprava/883844 [16. 4. 2012]

1.2.4 Favorit Rokycany

Favorit, značka, která nemalou měrou proslavila Rokycany nejen v tehdejší Československu, ale také v zahraničí. „V sedle“ sportovních kol místní výroby se zapsala do dějin nejedna cyklistická hvězda. Produkce zpočátku jen cestovních kol značky Tripol začala již v roce 1923. Přesný tehdejší název podniku byl Tripol - Hering – továrna na velocipedy, přičemž ve znaku měla zkratku těchto slov (názevu firmy a příjmení majitele), tedy TH. Závod úzce spolupracoval s chebskou výrobnou velocipedů značky ES-KA Cheb, což byla zkratka jmen německých vlastníků Swetlik a Kastrup. Původně se v Rokycanech prováděla pouze montáž již hotových součástek z chebské továrny, a to výlučně v sezóně a podle zadání zákazníka, který si mohl vybrat z 37 možných modelů. Výroba rapidně poklesla v období hospodářské krize a opětovný nárůst se znovu projevil až po roce 1934. Tento rok je také pro podnik zlomový, neboť na základě neshod opustil v červnu vlastník pan Hering uskupení továren, ukončil spolupráci se společností ES-KA a ve svých vlastních provozovnách v Rokycanech zahájil samostatnou výrobu velocipedů. Použil již dobře známou značku TH, která měla výbornou tradici, a vytvořil nový název Tudor Hering. V témže roce postavila v Rokycanech firma ES-KA novou výrobnou cestovních kol značky Tripol a přijala zaměstnance, kteří odešli z nyní již konkurenčního podniku v Rokycanech. Obě továrny měly okolo sta zaměstnanců a jejich věhlas neustále stoupal. Zajímavé je, že hlavními odběrateli pánských a dámských kol byla města na Moravě a na Slovensku. Rokycanská Tripolska byla jednou z těch továren, která se v intencích I. republiky snažila udržovat poměrně úzký kontakt mezi vedením a všemi zaměstnanci. Když byl např. v roce 1939 smontován v dílnách stotisící bicykl, vedení uspořádalo pro své zaměstnance společnou večeři.⁷⁴

Během 2. světové války výroba kol pochopitelně ustala a v Tripolu se začaly vyrábět vojenské součástky jako např. dna nábojových dutin, vytahovače dělových nábojů a nosiče zavazadel. Kola se vyráběla jen pro vojenské účely, a to v barvách khaki a černé. Stejně tak na tom byl závod Tudor, který sestavoval součástky pro dílny s názvem Nábojka Rokycany, pozdější Kovohutě. Tudor však byl po konci války

⁷⁴ Pelikán F. (1999): Od Tripolky k Favoritu. Kapitoly z historie rokycanského závodu na výrobu kol. – Msc. [in: SOkA, Rokycany]

zestátněn, jelikož majitelem, již několikrát zmiňovaný František Hering, který byl německý státní občan a s okupanty prokazatelně spolupracoval. Od roku 1946 obě firmy, Tudor a Tripol, působily pod národní správou ČZM Strakonice a v srpnu roku 1948 byly nakonec sloučeny. I přes toto spojení představoval závod v Rokycanech nejmenšího výrobce kol u nás, a nemohl se tak vyrovnat některým velkým podnikům, jako např. ES-KA Cheb, Velamos Sobotín nebo Stadion Rakovník. Na druhé straně se však mohl pochlubit řadou výborných odborníků, protože ostatní výroby, zejména v pohraničí, po odsunu německých dělníků nezaměstnávaly kvalifikované montéry. Bohužel koncem roku 1949 došlo k jistému, i když mírnému útlumu výroby, a rokycanský podnik se proto dostal pod správu právě závodu ES-KA Cheb.⁷⁵

Počátkem padesátých let se výroba v Rokycanech mírně přeorientovala. Právě zdejší vyškolení zaměstnanci začali montovat mimo jiné závodní a speciální kola pro sálovou a dráhovou cyklistiku, která byla do té doby dovážena pouze z Francie nebo Itálie. Tento významný počín dal vzniknout zcela nové obchodní značce Favorit. Do konce roku 1950 Favorit vyrobil prvních 15 ks speciálních kol **F 1** určených pro Závod míru a 38 ks kol sálových, která již nesla název podniku. Tato závodní kola se natolik proslavila, že o ně projevil zájem zahraniční týmy a dílny navštívilo např. cyklistické družstvo z Indie. Okruh vrcholových sportovců, kteří projevíli zájem o tato kvalitní závodní kola, uzavřel v srpnu roku 1952 Emil Zátopek, reprezentant Československa v atletice, který si přijel kolo osobně objednat do rokycanského Favoritu.

V roce 1956 poprvé závodil zahraniční tým na kole značky Favorit, a to družstvo SSSR. V dalších letech to byly týmy např. z Finska, Indie, Albánie, Bulharska, Kuby, Maďarska a Rumunska a tato „reklama“ znovu zvýšila poptávku po kolech klasické výroby. V této době Favorit zaměstnával již 211 osob. Na základě tohoto obrovského zájmu nejen z tuzemska, ale i zahraničí se vedení podniku rozhodlo o celkové přestavbě areálu, jelikož dřevěné budovy, v nichž se kola do té doby montovala, nedostačovaly výrobním potřebám. Samotnou stavbu nové výrobní budovy však na čas zastavilo rozhodnutí ministerstva průmyslu, které rozhodlo v roce 1958 o zrušení podniku Favorit a zařazení opět do závodu Eska Cheb. Proti tomuto nařízení se postavila řada

⁷⁵ Pelikán F. (1999): Od Tripolky k Favoritu. Kapitoly z historie rokycanského závodu na výrobu kol. – Msc. [in: SOkA, Rokycany]

zaměstnanců rokycanského Favoritu a členů městského národního výboru bohužel bez úspěchu. Nové vedení podniku i samotné ministerstvo argumentovalo tím, že sjednocením všech cyklistických výroben pod jeden národní podnik, a to pod značku Eska Cheb, dojde k užší vzájemné kooperaci, a tím zvýšení výroby. Značka Favorit však měla již takový věhlas, že i ostatní podniky zařazené do jednotného národního podniku nakonec vyráběly kola s tímto označením.⁷⁶

Kromě dostavby nové haly si rokycanský závod v padesátých letech zajistil samostatně také modernější montážní pás, na kterém pracovníci sestavovali jednoduché součástky. Výroba každým rokem znatelně stoupala a zahraniční poptávka téměř převyšovala domácí požadavky. Zatímco v roce 1961 bylo vyrobeno přes 31 tisíc kusů cyklistických kol, v roce 1981 podnik vyprodukoval dvojnásobek, tedy téměř 65 tisíc kol. Díky takovému množství povolilo vedení národního podniku další stavební úpravy. Roku 1970 byla postavena nová expedice, zakoupen vedlejší pozemek, na kterém závod postavil halu pro skladovací materiál a další menší budovy potřebné k výrobě. V areálu nechalo vedení postavit protiatomový kryt, který byl dotován státem. Modernizace se dočkaly i samotné výrobní prostory, v nichž staré a špatně fungující stroje nahradily nové.⁷⁷

Od padesátých let českoslovenští reprezentanti v cyklistice jezdili pouze na kolech značky Favorit, proto se také rokycanští mechanici často účastnili významných závodů, na nichž sledovali funkci kol v různých terénech a situacích a díky těmto poznatkům dokázali zvýšit technickou úroveň a kvalitu kol. Z podkladů také vyplývá, že pracovníci rokycanského závodu představovali v této době velmi pospolitou komunitu - věnovali se nejen výrobě kol v pracovní době, ale ve svém volném čase pořádali také ochotnické divadlo, či organizovali různé poznávací závody na kolech. Založen byl také tradiční závod Trofej Favorit, na který několikrát přijeli i zahraniční cyklisté.⁷⁸

Již v osmdesátých letech byl zaznamenán znatelný úpadek kol Favorit. Například již v roce 1986 odmítl státní trenér Kamil Hařapka, aby reprezentanti závodili na kolech

⁷⁶ PELIKÁN, F. 60. výročí založení značky Favorit. Rokycany, str. 8.

⁷⁷ Tamtéž, str. 9.

⁷⁸ Tamtéž, str. 10.

této značky.⁷⁹ Po roce 1989 se závod stal na krátký čas samostatným podnikem, ovšem již v roce 1991 se Favorit stal akciovou společností a s tím došlo k několika po sobě jdoucích změnám ve vedení. Nejrůznější pokusy se novými způsoby výroby zapříčinily velké problémy a odchod řady dlouholetých zkušených pracovníků. Kolem roku 2000 byla produkce několikrát přerušena a podnik vstoupil do prvního konkurzu. Od roku 2001 závod již nevyráběl kola se značkou Favorit, obchodní značka se přesunula na Moravu. V Rokycanech byla ponechána jen výroba částí kol, jako byly rámy nebo vidlice. Poslední montáž proběhla v květnu 2004, kdy podnik opustilo poslední 25 zaměstnanců, a tím skončila téměř osmdesátiletá historie výroby kol v Rokycanech.

⁷⁹ Rozhovor s Františkem Pelikánem uskutečněn 30. 12. 2011, kompletní záznam uložen v archivu autora.

1.3 20. STOLETÍ VE VYBRANÝCH ŠKOLÁCH

1.3.1 GYMNÁZIUM

První písemný záznam o škole v Rokycanech nalezneme v kronice z r. 1570, opodstatněným předpokladem však je, že ve městě byla zřízena škola již v druhé polovině 14. století při zdejším augustiniánském klášteře, ve kterém získal s největší pravděpodobností vzdělání i pražský kališnický arcibiskup Jan Rokycana. Tato škola, jež se hlásila stejně jako celé město k víře podobojí, existovala až do roku 1620, kdy převzali správu jezuité a o dva roky později rokycanské děkanství. Po třicetileté válce byla škola, ostatně jako všechny vzdělávací instituce v zemi, ve velmi žalostném stavu. Během války dobylo Rokycany švédské vojsko, které jej následně vyrabovalo a zapálilo. Město se z těchto škod velmi dlouho vzpamatovalo. Na obnovu nebo údržbu školy nezbyly již žádné finanční prostředky. V tomto špatném stavu a v rukou církve zůstalo rokycanské školství až do poloviny 18. století.⁸⁰

Situaci zachránila až reforma školství za vlády Marie Terezie. Všeobecný školní řád vydaný 6. prosince 1774 nejen vymanil školy z vlivu církevních hodnostářů a správa škol byla podřízena státu, ale byl také vytvořen první ucelený školský systém. Pro Rokycansko to znamenalo významný rozvoj škol. V roce 1788 vznikla triviální farní škola v dnešní budově Okresního muzea dr. Bohuslava Horáka, další pozitivní zásahy přišly o několik let později - počátkem 19. století. V roce 1840 byla tato triviální škola rozšířena o tzv. školu hlavní, jež poskytovala vyšší vzdělání pro následné studium na reálné škole či gymnáziu. Zájem o školu byl tak velký, že roku 1844 musela být budova rozšířena. Byla nově vystavěna přední část a přibýlo také druhé patro. Triviální i hlavní škola byla rozdělena do třech tříd, děvčata a chlapci byli vzděláváni zvlášť. Touha po vzdělání stále sílila, a proto byl v roce 1849 otevřen 4. ročník hlavní školy, který se následující rok změnil na 1. ročník nižší reálné školy. Tato podreálka byla předchůdkyní později otevřeného gymnázia. V roce 1869 byly hlavní škola a nižší reálka zrušeny a změněna na osmiletou měšťanskou školu, ve které žáci po absolvování obecné školy

⁸⁰ TUPÝ, M. - ZÁHROBSKÝ, Z. *Sto let základní školy v ulici Míru v Rokycanech (1898-1998)*. Rokycany, 1998, str. 7.

získali širší všeobecné vzdělání. Protože v Rokycanech do té doby gymnázium nebylo, museli zatím studenti za vyšším vzděláním dojíždět do nejbližšího, které se nacházelo v Plzni. Proto potřeba tohoto typu školy v Rokycanech neustále sílila.

V červenci roku 1873 byl přednesen v městské radě návrh na zřízení gymnázia. Tento návrh byl již 8. srpna schválen a na základě usnesení městské rady byla dívčí měšťanská škola za radnicí nahrazena obecným nižším reálným gymnáziem. Majitelem této instituce se stalo město, a tím pádem se rokycanské gymnázium stalo prvním českým soukromým gymnáziem s českou výukou v západních Čechách. Učitelský sbor sestavovali přímo zastupitelé města a vyučována byla čeština, němčina, latina, řečtina, francouzština, zeměpis, dějepis, fyzika, chemie, přírodopis, počty, měřičství, měřičské rýsování, krasopis a římskokatolické náboženství. O vzdělání na obecním gymnáziu byl velký zájem, přičemž uchazeči o studium přicházeli nejen z Rokycan, ale i ze širšího okolí. Z prvních 58 absolventů v roce 1873 vzrostl počet žáků za pět let na 122. Z dnešního hlediska je zajímavé, že školu dokončil pouze každý pátý student.⁸¹

I přes prokazatelný rozkvět rokycanského školství byla výuka na gymnáziu v roce 1878 přerušena. Hlavním důvodem byl nedostatek finančních zdrojů města, kterému mimo jiné také po krachu vídeňské burzy nezbyly peníze na provoz školy. Během zasedání městského zastupitelstva 19. února 1878 byl předložen a přijat návrh na zrušení výuky právě na gymnáziu. Z dvaceti pěti zastupitelů hlasovalo pouze pět členů obecního zastupitelstva proti zrušení. Drobným ústupkem se stalo alespoň to, že třídy byly rušeny postupně. K definitivnímu uzavření gymnázia došlo 15. července 1881 a budova školy převzala pětitřídní dívčí obecná škola. Tím ale intelektuální život v Rokycanech nikterak neustal, právě naopak. Bývalí absolventi a studenti vysokých škol založili v roce 1880 na základě podnětu studenta Josefa Kafky společenský spolek Žďár, který zajišťoval převážně kulturní a vzdělávací akce pro místní obyvatele.⁸²

Samotné zrušení gymnázia vzbudilo značnou nevoli ze strany rokycanských občanů hlavně poté, co podobné typy škol hojně vznikaly v mnoha dalších městech Čech. Rokycanští se nemohli smířit s tím, že se již jejich město nepyšnilo místem na seznamu

⁸¹ RANCOVÁ, D. - JEŽKOVÁ, J. *Almanach ke 125. výročí založení a 100. výročí obnovení Gymnázia Rokycany*. Rokycany : Sdružení rodičů a přátel Gymnázia Rokycany, 1998, str. 6.

⁸² Tamtéž, str. 6.

měst zajišťující prestižní vzdělání, zvláště když se finanční poměry v této části monarchie relativně zlepšily. Proto 28. ledna roku 1897 předneslo 89 rokycanských měšťanů, mezi nimiž byl i ředitel měšťanské školy Josef Sedlák, požadavek obecnímu zastupitelstvu, v němž žádali obnovení gymnázia. Návrh byl zastupiteli již 10. února 1897 jednohlasně schválen a navíc přijat přesun školy do nové budovy, ve které v současné době sídlí Základní škola ulice Míru. Dne 18. září 1898 se konalo slavnostní znovuootevření gymnázia.⁸³

V prvním roce měl profesorský sbor školy pouze 6 členů. Jejich hlavním úkolem kromě zajištění každodenní pravidelné výuky bylo také rozšíření vybavení kabinetů, školní knihovny a tělocvičny. O studiu na gymnáziu byl tak velký zájem, že kapacita budovy školy byla brzy nedostačující, a tak městské zastupitelstvo schválilo výstavbu nové školní budovy. Byl zadán projekt budovy, která je dnes v Rokycanech známa pod místním názvem „staré gymnázium“, ve které se dnes nachází Střední odborná škola. Zároveň zastupitelé požádali dne 28. prosince 1900 o povolení rozšířit původní nižší gymnázium na vyšší, jejichž požadavku bylo o dva roky později vyhověno.

Výstavba nové budovy začala na jaře roku 1904 a dokončena byla již za 16 měsíců. Škola byla na tehdejší dobu velice moderní a prostorná. Pochlubit se mohla centrálním vytápěním nebo samospádovým vodovodem. Fasáda je ve stylu pseudobaroka a téměř v nezměněném tvaru se zachovala dodnes. Slavnostní otevření gymnázia v nové budově se konalo 28. září 1905 za účasti mnoha významných rokycanských měšťanů.

Náklady na provoz a údržbu školy byly bohužel pro město velmi vysoké a tak se městští zastupitelé obrátili s prosbou na říšskou radu, kterou požádaly o zestátnění. Jejich žádosti přes několik složitých slyšení bylo vyhověno a od února 1907 převzal školu stát, ovšem pod podmínkou, že město bude i nadále přispívat na rozvoj školy roční částkou 20 tisíc korun. První písemné a ústní maturitní zkoušky v historii školy se uskutečnily na přelomu léta roku 1906 a to z češtiny, latiny, řečtiny, němčiny a matematiky. Ročně bylo na škole přihlášeno v průměru 180 žáků nejen z Rokycanska. O konzervativní atmosféře ve škole svědčí skutečnost, že dívkám nebylo každodenní studium na

⁸³ CIRONIS, P. K 130. výročí založení gymnasia v Rokycanech. In: Minulostí Rokycanska, Rokycany : Státní okresní archiv Rokycany, č. 16, 2003, str. 38.

gymnáziu umožněno, směly studovat pouze externě a byly označovány termínem „privatistky“.⁸⁴ První dvě dívky byly na škole zapsány až na počátku školního roku 1905.

Období první světové války bylo pro chod gymnázia velice složité. Několik profesorů učitelského sboru muselo narukovat na frontu a prostory školy využívali mobilizovaní vojáci z různých koutů Čech. Každoročně navštívily školu tzv. domobranecké prohlídky, během nichž byli studenti vybíráni a přiřazováni do vojenské služby. Tragické je, že mnoho studentů, kteří byli odvedeni na frontu, se do školy již nevrátilo. Maturitní zkoušky, jež byly vrcholem několikaletého úsilí žáků, se v té době staly formální záležitostí. Správa školy striktně podléhala přísnému policejnímu dozoru a učitelé i žáci museli formálně projevovat vysokou míru loajality k monarchii. Od roku 1917 sílily vlastenecké projevy studentů, podporující samostatnou republiku. Právě v této době se dostává do povědomí rokycanské občanské veřejnosti bývalý absolvent gymnázia a jeho pozdější ředitel doktor Bohuslav Horák.

Koncem první světové války, především po vzniku Československé republiky, se výrazně transformuje celá společnost, školství nevyjímaje. Od listopadu roku 1918 byly přijímány do denního studia i dívky, které se do té doby mohly vzdělávat pouze dálkově. Studenti se mohli aktivně a svobodně angažovat v nejrůznějších školních činnostech a poprvé jim byly také povoleny oslavy maturitních zkoušek. Žáci založili několik spolků, mezi nejvýznamnější patří hlavně Krajský studentský spolek Rokycana, aktivně se rozvíjela činnost studentského ochotnického divadla, které sehrálo několik představení. Samozřejmě se staly exkurze do okolních podniků nebo několikadenní výlety vyšších ročníků nejen po Čechách, ale i do zahraničí. Úroveň výuky i organizace se dále zkvalitňovala od září roku 1925, kdy se stal ředitelem školy PhDr. Bohuslav Horák.⁸⁵ Samozřejmě stoupal i počet studentů, kteří se chtěli pyšnit

⁸⁴ Privatistky byly sice přítomny vyučování, ale nesměly být průběžně vyvolávány, zkoušeny ani klasifikovány. Podrobovaly se jen semestrálním a výročním zkouškám. Současně byla učiněna opatření, aby nepřišly do kontaktu s chlapci. Do třídy směly vstoupit jen zároveň s profesorem a o přestávkách jim měla být vyhrazena zvláštní místnost. Počet dívek v chlapecké třídě nesměl přesáhnout pět až deset procent z celkového žactva.

⁸⁵ Dr. Bohuslav Horák se narodil 14. 10. 1877 v Praze, kde vystudoval gymnázium a Filozofickou fakultu. V roce 1903 se stal profesorem na rokycanském gymnáziu a od roku 1925 zastával funkci ředitele. Také byl jedním ze zakládajících členů Městského muzea v Rokycanech, které od roku 1937 nese jeho jméno. Také založil Muzejní společnost v Rokycanech a stal předsedou řadou spolků. Během II. světové války se

maturitním vysvědčením. V rozmezí let 1918 až 1938 na škole studovalo v průměru 238 žáků, z nichž téměř čtvrtinu tvořily dívky.

Do všestranného rozvoje gymnázia tvrdě zasáhly dramatické události roku 1938. Ze školy odešel tolik prospěšný ředitel Bohuslav Horák a na jeho místo nastoupil řídící reálného gymnázia v Českém Krumlově Jaroslav Hora. Ten byl postaven před nelehkou situací. Musel se vypořádat s obrovským přílivem studentů z řad uprchlíků, kteří přicházeli z Němci zabraného pohraničí. V tuto dobu mělo gymnázium celkem 445 studujících, což byl do té doby rekordní počet. Na škole byly zakázány jakékoliv vlastenecké projevy. Po uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939 se situace ještě více vyostřila. Nacisté nařídili okamžité zrušení Krajinického studentského spolku Rokycana, a následně bylo dokonce několik jeho členů zatčeno gestapem deportováno do koncentračních táborů. Výrazně se změnila i samotná výuka ve škole. Dle nařízení muselo vedení školy odstranit z budovy i učebních materiálů vše, co jakýmkoliv způsobem připomínalo demokratické prvky první republiky. Během okupace se na gymnáziu vystřídal hned několik ředitelů. Jaroslav Hora byl ze své funkce sesazen pár měsíců po začátku okupace a byl nahrazen Bedřichem Růžkem, který ovšem nacistickému režimu také nevyhovoval a v roce 1942 byl vystřídán nacisticky smýšlejícím Františkem Steinbnerem. Ještě přísnější poměry nastolili němečtí úředníci po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Na základě rozkazu muselo u maturitních zkoušek propadnout minimálně 20% maturantů a známkou výborně směli učitelé ohodnotit z každého předmětu pouze jednoho žáka. Každý propadající student musel okamžitě studium ukončit. Noví žáci nebyli přijímáni na základě vědomostí, ale rasového původu. Většina absolventů musela své vzdělání přerušit, jelikož byli povoláni na nucené práce do Německa. V prosinci roku 1944 obsadilo první patro gymnázia německé velitelství pro své vojenské potřeby a v lednu následujícího roku byla již celá škola určena pro německé uprchlíky z východu. Rokycanům se závěrem války nevyhnulo ani bombardování spojeneckým letectvem. Během největšího náletu na nedaleké nádraží 29. dubna 1945 byla vážně poškozena střecha školy a rozbíta všechna okna v budově. V posledních válečných dnech se

aktivně účastnil sokolského odboje. Po zatčení gestapem byl internován v nacistických věznicích. Dne 10. 2. 1942 zemřel v koncentračním táboře v Osvětimi.

gymnázium proměnilo v obrovský lazaret, kterým prošlo téměř tři tisíce pacientů nejrůznějších národností, hlavně z vězeňských transportů.⁸⁶

Hlavním úkolem v poválečných letech byla náprava celého školského systému, který se podařilo Němcům degradovat na nejnižší stupeň. V rokycanském gymnáziu muselo vedení kromě obnovení výuky ještě vyřešit další problémy, jako byla oprava poničené budovy školy nebo sestavení poškozených sbírek. Pomalu se také formoval studentský život, např. od roku 1946 studenti vydávají svůj vlastní časopis s názvem Výboj. Postupem času se stejně jako ve všech sférách státních institucí i zde začala projevat nová prosovětská ideologie. Po únoru 1948 byl na gymnáziu založen Svaz české mládeže a Svaz přátel SSSR. Téhož roku vstoupil v platnost zákon o jednotném školství, studium na gymnáziu se změnilo na čtyřleté a třídy primy až kvarty se staly součástí základního školství.

Další změna následovala v roce 1953, kdy se škola přeměnila na jedenáctiletou střední školu a v této podobě zůstala až do roku 1960. Po sedmi letech následovala další reforma školství, během níž byly znovu zavedeny deváté třídy, a jedenáctiletá střední škola se změnila na dvanáctiletou. Ministerstvo školství zavedlo i nový název pro tento typ školy a to Střední všeobecně vzdělávací škola. Roku 1968 byl znovu otevřen první ročník čtyřletého gymnázia a od června 1971 je škole navrácen status gymnázia, který je platný dodnes.

Až revoluční rok 1989 přinesl výrazné změny v chodu gymnázia. Škola se definitivně distancovala od všech ideologických vlivů a po dlouhých letech začala opět sloužit výhradně původnímu účelu, a to přípravě na vysokoškolské vzdělání. Odborné a převážně technické bloky byly nahrazeny výukou cizích jazyků a předměty získaly navíc své volitelné semináře.

Zvýšenému zájmu o středoškolské studium v rokycanském regionu v devadesátých letech přestal původní historický objekt z roku 1898 vyhovovat. V roce 1995 byla proto využita nová budova v ulici Mládežníků, do které se téměř po sto letech své existence

⁸⁶ RANCOVÁ, D. - JEŽKOVÁ, J. *Almanach ke 125. výročí založení a 100. výročí obnovení Gymnázia Rokycany*. Rokycany : Sdružení rodičů a přátel Gymnázia Rokycany, 1998, str. 9.

gymnázium přestěhovalo, a v původní budově tzv. starého gymnázia byla otevřena Střední odborná škola s výukou ekonomických a elektrotechnických oborů.⁸⁷

V Rokycanech v současné době existují tři základní školy, mezi něž patří ZŠ ulice Míru založená roku 1899, ZŠ T. G. Masaryka slavnostně otevřena v roce 1931 a nejmladší z nich ZŠ Čechova, která byla zřízena roku 1962. Další stupeň vzdělání zajišťují ve městě také střední školy. Kromě již zmíněného gymnázia a střední odborné školy to je také hospodářská škola a střední škola sídlící v prostoru bývalých kasáren.

⁸⁷ Oficiální webové stránky Gymnázia a Střední odborné školy v Rokycany, dostupné z: <http://www.gasos-ro.cz/web/index.php/main-sos/historie-skoly> [26. 5. 2012]

1.3.2 ZÁKLADNÍ ŠKOLA V ULICI MÍRU

Nejstarší škola v Rokycanech, ve které se stále vyučuje, je dnešní základní škola v ulici Míru. Školní budova pochází z konce 19. století. Již v listopadu 1892 doporučil okresní školní rada profesor Weger městským zastupitelům stavbu nové školy, která by nahradila již nevyhovující školní prostory, jež mnoho let městu sloužily v budově dnešního Okresního muzea dr. Bohuslava Horáka. Plán výstavby bohužel ztroskotal díky petici několika členů městské rady, kteří vznesli požadavek oddělení škol tak, aby obecná i měšťanská škola byly samostatné pro chlapce i dívky. Další jednání rady proběhlo až v roce 1895, kdy byl projekt znovu pozastaven na základě stížnosti ohledně zbudování školy na předraženém pozemku, které město muselo zakoupit od soukromé osoby.⁸⁸

Až v červenci roku 1897 byla po několikaletém jednání konečně zahájena stavba nové školní budovy měšťanské školy chlapecké a dívčí. Stavební plány, podle nichž měla být škola postavena v novorenesančním slohu, zhotovil architekt z Mladé Boleslavi Josef B. Kulhavý a nad stavebními pracemi dohlížel František J. Kotek, který dozoroval na stavbě Starých kasáren v Rokycanech nebo Měšťanské besedy v Plzni. Jako nejvhodnější prostor k realizaci zastupitelé vybrali rozlehlý čtverec v dnešní ulici Míru, na němž stála jednopatrová budova bývalých Švantlovských kasáren a malé přízemní domky. Tyto objekty, v nichž se nacházelo např. truhlářství či soukenictví, muselo město odkoupit. Podle zápisu ve školní kronice měly veškeré náklady na nutné stavební práce dosáhnout částky sto čtyřiceti tisíc zlatých. V červenci roku 1897 začal stavitel F. J. Kotek s velkým počtem dělníků s bouráním a samotnou stavbou. Ještě téhož roku se budova školy dočkala střechy a vnitřní úpravy postupovaly tak rychle, že v květnu roku 1898 zde byla uspořádána výstava řemeslných a školních prací absolventů místní průmyslové školy a následně výstava ručních a písemných prací žákyň kursu pro dívky. V červenci začali pracovníci školy za pomoci některých dobrovolníků stěhovat sbírky zeměpisných, fyzikálních a přírodopisných pomůcek do nových prostor. Za školou se nacházela rozlehlá zahrada se sochou múzy Kleió, patronky dějepisu. Zahrada byla v roce 1948 přebudována na hřiště a socha přemístěna do areálu za radnicí. V organizaci

⁸⁸ TUPÝ, M. - ZÁHROBSKÝ, Z. *Sto let základní školy v ulici Míru v Rokycanech (1898-1998)*. Rokycany, 1998, str. 12.

nové školy nastala opět výrazná změna. Roku 1898 bylo v Rokycanech zřízeno obecní gymnázium, které bylo umístěno právě do nově postavené budovy. To získalo západní polovinu se slavnostní síní školy a do druhé části byla přestěhována pouze měšťanská škola dívčí. Přízemní místnosti využívala městská opatrovna, která se roku 1904 přestěhovala do nově postavené budovy dnešní mateřské školy u Saské brány. Školní tělocvičnu až do roku 1904 používala také místní obec Sokola.⁸⁹

V neděli 18. září 1898 uspořádala městská a školní rada slavnostní posvěcení nové školní budovy. Slavnosti se účastnili všichni významní občané města a vůdčí představitelé kulturních spolků, např. zpěváckého spolku Záboj. Samotné vysvěcení budovy, zahrady i vnitřních prostor provedl knížecí arcibiskupský konsistoriální rada P. J. Tangl. Školní rok probíhal v klasickém duchu tehdejší doby. Zahájení i závěr školního roku provázely bohoslužby, probíhaly také náboženská cvičení, oslavy narozenin císaře nebo dětský den.

Roku 1905 se ze školy odstěhovalo gymnázium do své vlastní budovy v dnešní ulici Svazu bojovníků za svobodu a následně se do školy nastěhovala měšťanská škola chlapecká. Do přízemních místností, které dosud sloužily městské opatrovně, byly nyní přestěhovány části sbírek předmětů nově otevřeného městského muzea. Další výrazné změny postihly školu v Ulici Míru po vyhlášení první světové války. Od 27. července roku 1914 sloužila budova nejen jako kasárna, ale také jako mobilizační středisko. Z ředitelny se na čas stala strážnice, ze sborovny vězení, na dvoře vojenská posádka zřídila polní kuchyni a tělocvična sloužila jako lazaret pro 25 mužů. Celkem zde bylo umístěno 600 mužů. Přestože 10. srpna téhož roku vojáci odešli do Plzně a škola byla vyklizena, nadále sloužily některé školní prostory výhradně vojenským účelům. Také výuka byla poznamenána pobytem vojska, neboť několik rokycanských žen a žákyň školy šilo pod dozorem učitelky ručních prací prádlo a zhotovovalo papírové podešvi a ponožky pro vojáky. Vedení školy pořádalo pro vojáky nejrůznější sbírky, např. sběr šípků a ovoce, sbírku olova, finanční sbírky pro vdovy a sirotky nebo sbírky prádla nejen pro vojáky, ale i civilní obyvatelstvo.⁹⁰ Závěr války s sebou přinesl i epidemii španělské chřipky, která se v Rokycanech šířila a v důsledku této nemoci bylo 12. října

⁸⁹ HOFMAN, K. *Staré rokycanské domy II*. Rokycany : Městská knihovna Rokycany, 2003, str. 53.

⁹⁰ TUPÝ, M. - ZÁHROBSKÝ, Z. *Sto let základní školy v ulici Míru v Rokycanech (1898-1998)*. Rokycany, 1998, str. 19.

1918 zastaveno vyučování na všech rokycanských školách. Dne 5. listopadu se konečně mohli žáci vrátit do škol a účastnit se svými učiteli celonárodní školní slavnosti obecných a měšťanských škol uskutečněné k založení samostatného československého státu.

V meziválečném období se život ve škole opět na čas stabilizoval. V československém školství proběhly drobné úpravy, např. náboženské úkony byly pro žáky dobrovolné, byly stanoveny nové svátky, jako byl Den svobody 28. října nebo Národní svátek práce 1. května. Další zavedenou novinkou se také stalo založení rodičovského sdružení, které bylo hlavně morálním přínosem do škol. Dne 25. června 1935 se žáci účastnili a aktivně vystoupili na akademii v Sokolovně při výročí padesátiletého jubilea vzniku měšťanské školy v Rokycanech. Téhož roku se ve výuce objevil naprosto nový předmět a to branná výchova, která se týkala chlapců i děvčat.⁹¹

Od školního roku 1938-39 se z měšťanské školy stává škola újezdní. Kromě žáků z Rokycan jsou do školy přijímáni studenti i z okolních vesnic, např. Kamenného Újezda, Litohlav, Klabavy, Ejpovic a dalších. Dalším zásahem do života školy se stalo 21. září roku 1938, kdy byla výuka přerušena, a ve škole bylo ubytováno mobilizované vojsko. Během protektorátu vláda zakázala schůze rodičovského sdružení a z učitelské i žákovské knihovny byly vyřazeny všechny učebnice dějepisu. V chlapecké části budovy se ubytovalo německé vojsko, a to způsobilo střídavou výuku chlapců a dívek, která tak probíhala každý druhý den. Předměty branná výchova a tělocvik, byly z osnov zcela vypuštěny. Ve školním roce 1940-41 protektorátní vláda zakázala přijímání i jakoukoli soukromou výuku židovských dětí. Zároveň byly odstraněny všechny pomůcky a symboly, připomínající československou historii. Následující školní rok se škola dočkala další změny a ze školy měšťanské se stala škola hlavní a výběrová. Žáci museli vykonávat přísné přijímací zkoušky a o počtu přijatých rozhodoval školní inspektor. Téhož roku byla zcela zakázána výuka dějepisu. Nahradila ji němčina a objevil se také nový předmět – výchova k říšské myšlence. Na jaře roku 1943 proběhly na škole zkoušky z německého jazyka. Žáci, kteří neuspěli, museli nastoupit znovu do obecné školy, což způsobilo, že ve třídě bylo až 56 dětí. Dne 12. února 1945

⁹¹ TUPÝ, M. - ZÁHROBSKÝ, Z. *Sto let základní školy v ulici Míru v Rokycanech (1898-1998)*. Rokycany, 1998, str. 24.

byla celá školní budova zabrána Němci pro účely říšské branné moci, takže si pro úkoly žáci chodili jednou týdně do obecné školy, kde jim bylo též rozdáno pololetní vysvědčení. Německé vojáky, kteří opustili definitivně školu dne 28. dubna, nahradila americká armáda, jež ve škole byla po příchodu do Rokycan ubytována. Po odchodu Američanů 18. července začali pracovníci školy okamžitě připravovat budovu na nový školní rok. Poničené prostory školy zvládl učitelský sbor upravit jen částečně, a tak zpočátku probíhala výuka improvizovaně.⁹²

V poválečných letech se měšťanská škola pomalu zařazovala do klidného provozu, který panoval před vznikem protektorátu. Dělníci dokončili opravy školy, které se vyšplhaly téměř na částku půl miliónu korun. V prvním roce probíhalo vzdělávání dle školních osnov z roku 1932. Dne 1. září 1948 vydává vláda zákon o jednotném školství a z měšťanské školy se stává škola střední se společným vyučováním chlapců i děvčat. Změny se dotkly i učitelského sboru, pedagogové se pravidelně účastnili politických školení a kurzů s výukou ruštiny a rodičovské sdružení dostalo název Spolek rodičů a přátel školy. V padesátých letech vedení školy otevřelo zájmové kroužky, z nichž nejzajímavější je asi traktoristický kroužek, po jehož absolvování žáci zvládali bezproblémově jízdu traktorem. V roce 1958 školská rada zavedla ve škole devátou třídu pro děvčata, jejíž náplní bylo vyučování domácím pracím a následujícího roku zřídila první třídu speciálně pro romské děti, která však byla po roce pro svůj neúspěch zrušena.⁹³

Šedesátá léta znamenala v důsledku otevření základní školy na Jižním předměstí snížení počet žáků, což přirozeně vytvořilo situaci vhodnou pro celkovou rekonstrukci budovy, během níž měly být především modernizovány jednotlivé třídy. Uskutečněnou přestavbu zakončilo obnovení novorenesanční fasády do její původní podoby z konce 19. století. V sedmdesátých letech se škola v ulici Míru jako první z rokycanských škol profilovala určitým edukačním směrem. Ve městě byl kromě jiného v této době dobudován zimní stadion, což byla situace výhodná pro výchovu sportovních talentů. Vedení školy reagovalo otevřením dvou hokejových tříd, které v následujících letech postupně rozšiřovaly počet chlapeckého a dorosteneckého hokejového kádrů

⁹² TUPÝ, M. - ZÁHROBSKÝ, Z. *Sto let základní školy v ulici Míru v Rokycanech (1898-1998)*. Rokycany, 1998, str. 29.

⁹³ Tamtéž, str. 32.

v Rokycanech, a dle mého názoru tak rozhodně přispěly k založení pozdější výrazné tradice rokycanského hokeje, která trvá dodnes.⁹⁴ Dívky měly možnost od sedmdesátých let v této škole navštěvovat třídy s gymnastickým zaměřením.

Další významné změny proběhly ve škole až na přelomu osmdesátých a devadesátých let. Nové společenské poměry se samozřejmě odrazily především ve výuce. Definitivně bylo zrušeno např. povinné vyučování ruštiny, žáci si mohli nadále vybrat anglický nebo německý jazyk, uvolnila se obsahová náplň vyučování dějepisu a stejně jako v celostátním měřítku i zde se školní systém postupně modernizoval a přibližoval evropským edukačním modelům. I nadále ve škole zůstaly otevřeny hokejové třídy.⁹⁵

⁹⁴ Rozhovor s Jaromírem Janem uskutečněn 23. 5. 2012, kompletní záznam uložen v archivu autora.

⁹⁵ TUPÝ, M. - ZÁHROBSKÝ, Z. *Sto let základní školy v ulici Míru v Rokycanech (1898-1998)*. Rokycany, 1998, str. 35.

1.4 POPULÁRNÍ MÍSTA 20. STOLETÍ V ROKYCANECH

1.4.1 Městské koupaliště

Rokycany měly své malé koupaliště, místními lidově zvané „plivátko“, již od roku 1880, které se nacházelo v blízkosti dnešních tenisových kurtů v tzv. Alejích. Městskou plovárnu v délce 30 metrů, šířce 7 metrů obklopovala písčná pláž ohraničená řadou vysokých olší. Protékající voda tvořila na spodním okraji bazénu vodopád, k němuž vedly dřevěné schody ukončené krátkou lávkou. V roce 1910 zastupitelé města rozhodli o rozšíření koupaliště a nechali zde vybudovat nový oválný bazén s betonovým dnem a maximální hloubkou 1,6 metru. Plovárna se řídila přísným režimem. Návštěvníci byli rozděleni do několika skupin – muži, ženy, žáci, vojáci, tovaryši, učedníci a každá skupina měla přesně rozvržený čas, ve kterém mohla do areálu vstoupit. Kapacita plovárny byla kvůli obrovskému zájmu brzy nedostačující, a proto se městské zastupitelstvo rozhodlo vybudovat moderní plavecký areál.⁹⁶

Na jaře roku 1930 zastupitelstvo Rokycan odsouhlasilo výstavbu nového koupaliště. V návrhu bylo hned několik lokalit, mezi nimiž byly pozemky pod Kalvárií, v místě dnešní skautské louky, dále v okolí Rakovského potoka nebo také pod kopcem Vršíček. Postupně byly všechny tři návrhy zamítnuty. Rakovský potok neposkytoval tolik vody, aby naplnil bazén a ještě zajistil nutné provozní podmínky pro nově zřízené nedaleké kasárna. Vršíček se jevil vhodnější, bohužel byl příliš daleko od města a železničních spojů a na louce pod Kalvárií nebylo tolik prostoru. Koncem roku 1931 bylo vybráno nejvhodnější umístění a to přesně v místě již zaniklého Pracheňského rybníka nedaleko Husových sadů. Dostatečně velký prostor a ideální umístění na slunečné straně narušovala pouze nekvalitní voda v Boreckém potoce, která byla znečištěna chemikáliemi z továrny na celulózu v Holoubkově. Výroba v podniku byla však v roce 1932 zastavena a nic již nebránilo výstavbě areálu.⁹⁷

⁹⁶ HOFMAN, K. *Staré rokycanské domy V. Rokycany* : Městská knihovna Rokycany, 1999, str. 48.

⁹⁷ Webové stránky Rokycany, autor David Borek, dostupné z:
<http://rokycanyhomepage.ic.cz/oseckyvvrch.htm> [25. 5. 2012]

V listopadu 1932 městské zastupitelstvo projednalo a potvrdilo návrh na zřízení městského koupaliště a také prvotní půjčku na terénní úpravy ve výši 500 tisíc Kčs. Toto rozhodnutí znamenalo mimo jiné velkou pomoc pro nezaměstnané dělníky, pro něž byl v tomto období těsně po vrcholu hospodářské krize problém sehnat zaměstnání. Během příprav schválili zastupitelé také regulaci Boreckého potoka a po osmi letech byla také dokončena betonová lávka, která usnadnila přístup od města ke sportovnímu areálu.

Na celý projekt dohlížel pražský architekt František Albert Libra, který již o několik let dříve postavil funkcionalistickou budovu České spořitelny na Náměstí 5. května. Plán koupaliště navrhl tak, aby bylo z větší části kryté zalesněnými jižními svahy Stráně. Toto perfektní umístění udělalo z Rokycan jedno z nejvyhledávanějších rekreačních míst v celém Československu. Hlavní vodní nádrž měla a má, jelikož se podstatně neliší od původního vzhledu ze třicátých let, podobu umělého jezera s písčítými a travnatými plážemi s ostrůvkem uprostřed. Velmi pozvolný spád břehů vedl až do hloubky 3 metrů, která byla pro plavce vyznačena cedulemi a bójkami. Pro pobavení návštěvníků byly vybudovány dva skokanské můstky, skluzavky a houpačky pro děti. Areálu dominovala funkcionalistická budova restaurace, která měla podobu zaoceánského parníku a od svého otevření v červnu 1934 se stala významným kulturním centrem v Rokycanech. Tuto skutečnost například dokazuje fakt, že právě na městském koupališti uspořádali již 13. května 1945 američtí, později také sovětské, vojáci oslavy osvobození, které se v následujících měsících několikrát opakovaly.⁹⁸

V období druhé světové války koupaliště pochopitelně prodělávalo a to i přes to, že od roku 1939 bylo v zimních měsících pronajato tenisovému a bruslařskému klubu. Zastupitelé města si této skutečnosti byli vědomi a mezi prvními návrhy na modernizaci města po skončení války se objevil i projekt na stavbu nového hotelu právě v blízkosti koupaliště, který měl výrazně podpořit místní cestovní ruch. Tento plán stejně jako několik dalších nebyl nakonec schválen ani realizován.⁹⁹

⁹⁸ FILIPOVÁ, T. Rokycansko v letech poválečných (1945-1953). Diplomová práce. Plzeň : ZČU. Fakulta filozofická. 2010, str. 26

⁹⁹ Webové stránky Rokycany, autor David Borek, dostupné z: <http://rokycanyhomepage.ic.cz/oseckyvvrch.htm> [25. 5. 2012]

Po roce 1948 převzalo rokycanské koupaliště ze soukromého pronájmu město, což byl začátek pomalého úpadku. Město se začalo opět zajímat o areál až počátkem šedesátých let, kdy na prosincové schůzi roku 1962 schválili členové zastupitelstva zřízení kluziště. V sedmdesátých letech se městské koupaliště na základě stížností občanů o jeho žalostném stavu stalo několikrát bodem programu jednání rady městské národní rady.¹⁰⁰ V roce 1973 bylo dokončeno za pomoci místních vojnů brouzdaliště pro děti plánované již od počátku roku 1959 a o čtyři roky později dělníci kompletně opravili a vydláždili dno hlavního bazénu betonovými deskami. Téhož roku, tedy v roce 1977 získal areál nové oplocení a proběhla také údržba travnatých ploch.

Největší zásah do celkového vzhledu areálu proběhl v roce 1984, kdy v srpnu začala demolice unikátní funkcionalistické restaurace. V několika plánech se počítalo s přestavbou a celkovou rekonstrukcí, avšak ta již neproběhla. Restaurace od roku 1957 sloužila jako kiosek, avšak žádné významné investice na její záchranu nebyly vloženy a tak chátrala dál. V roce 1986 byl na místě zbourané budovy otevřen dřevěný bufet, který se však v žádném případě nemohl vyrovnat prvorepublikovému „parníku“.¹⁰¹

Další důležité změny pro koupaliště proběhly až po roce 1989. Již v roce 1991 začala výstavba potřebné čističky, jelikož kvalita vody čerpaná z nedalekého Boreckého potoka se rapidně zhoršila, což vedlo k zákazu koupání místní hygienickou stanicí. Nová čistička byla plně uvedena do provozu v létě 1994. V následujících letech proběhla rekonstrukce kabiněk a dětského bazénu. V posledním desetiletí postihla Rokycany dvakrát povodeň, která zasáhla i koupaliště. První, ničivější, jež se přivalila v roce 2002, výrazně poničila zařízení na úpravu vody a způsobila uzavření koupaliště téměř na dva roky. V současné době se město snaží k uvedení celého areálu do původní podoby s částečnou modernizací hlavně v oblasti sportovního vyžití. I přes značný úpadek v době komunismu se podařilo areál znovu zkulturnit a je i nadále vyhledávanou lokalitou návštěvníků z širokého okolí. Zcela aktuální novinkou z roku 2012 je rozhodnutí městského zastupitelstva o obnovení původní budovy tzv. Librový

¹⁰⁰ Webové stránky Rokycany, autor David Borek, dostupné z:
<http://rokycanyhomepage.ic.cz/oseckyvrch.htm> [25. 5. 2012]

¹⁰¹ Tamtéž.

restaurace v podobě námořní lodě, pro jejíž podobu a realizaci byly zadány odborné studie.¹⁰²

¹⁰² Oficiální webové stránky zpravodajského serveru iDnes.cz, dostupné z:
http://plzen.idnes.cz/obrazem-rokycany-chteji-obnovit-slavnou-librovu-restauraci-prs-/plzen-zpravy.aspx?c=A100923_1455277_plzen-zpravy_alt [25. 5. 2012]

1.4.2 Muzeum na demarkační linii

Pokud bychom zařadili rokycanské koupaliště jako hlavní bod návštěvy turistů v období první republiky, v současné době by tímto bodem rozhodně mohlo být vojenské muzeum na demarkační linii. O založení muzea se zasloužil převážně jeho ředitel František Koch, který se již v devadesátých letech se svou sbírkou vojenské techniky, podílel na natáčení filmu *Obecná škola* v Barrandovských ateliérech. Jeho sbírka se postupně rozšiřovala a přidala se k němu řada spolupracovníků a nadšenců. Po odchodu vojenské posádky z Rokycan zůstal prostor kasáren nevyužit a právě na okraj Rokycan za přispění armády a městského úřadu přesunul F. Koch své sbírky na místo cvičiště, kde za bezplatný pronájem mohl založit vojenské muzeum. Tím vzniklo největší nestátní muzeum vojenské techniky v České republice. Muzeum na demarkační linii bylo slavnostně otevřeno během konání dnes již tradiční slavnosti Dne Veteránů 11. listopadu 1997 v 11 hodin a 11 minut, tedy přesně v dobu ukončení první světové války.

Expozice je rozdělena na vnější a vnitřní a obsahuje výzbroj, výstroj a techniku převážně z období první republiky a dále z druhé světové války. Ve vnější expozici je vystaveno přes 180 kusů vojenské techniky, které zahrnují nákladní automobily americké, sovětské a německé armády, stejně tak obrněné transportéry či tanky v čele s legendárními typy T-34. Nechybí ani protitanková děla, kanóny nebo houfnice sovětské armády a Wehrmachtu. Mezi naprostou špičku by osobně pan Koch zařadil štábní automobil Škoda 903 Superb, kterých se zachovaly pouze dva kusy. Unikátem určitě je také fakt, že téměř všechna vojenská technika je provozuschopná.¹⁰³ Vnitřní expozice seznamuje návštěvníky s výstrojí a výzbrojí vojáků československé prvorepublikové armády včetně ukázky dobového pohraničního opevnění. Dále se zaměřuje na období protektorátu a následuje představení vybavení jednotlivých členů armád. Nechybí ani místnost věnovaná holocaustu doplněná jmenným seznamem obětí z celého Rokycanska. Tato expozice je od května roku 2010 doplněna o multimediální expozice, diorámy a trojrozměrné exponáty díky projektu *Nikdo nemá právo zapomenout*.

¹⁰³ Rozhovor s Františkem Kochem uskutečněn 1. 7. 2012, kompletní záznam uložen v archivu autora.

Vojenská technika však neslouží pouze jako exponát v muzeu, ale je aktivně využívána hlavně filmovým průmyslem. Dle slov ředitele Františka Kocha se muzeum podílí na několika filmech ročně. Mezi filmy z posledních let lze zařadit Lidice nebo Tobruk a ze zahraniční výroby americký film Obchodník se smrtí. Kromě natáčení se místní sbírka také účastní řady akcí např. Oslav osvobození či Dne veteránů a v neposlední řadě také Den pozemního vojska – Bahna, který se každoročně koná ve vojenském prostoru Brdy.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Oficiální webové stránky Klubu vojenského muzea na demarkační linii, dostupné z: <http://www.klub-vm.eu/clanky/muzeum.html>. [1. 7. 2012]

2. DIDAKTICKÁ ČÁST

Regionální historie je nutnou a nedílnou součástí vyučování dějepisu, a to na všech typech škol. Představuje především praktický a prožitkový modul výuky, který může velmi názorně a expresivně doplnit živé slovo učitele. Žáci mají možnost nové historické informace „poznat“ bezprostředně, aktuálně a navíc v prostředí, k němuž mají určitý emotivní vztah. Výuka místní historie tak v žácích významně formuje jak konkrétní historické představy, které jsou ve výuce dějepisu hlavním cílem, tak také obecné občanské postoje, jež se vytváří dlouhodobě, postupně a prostřednictvím různých edukačních forem.

V následující kapitole navrhuji několik didaktických aplikací, které lze využít při vyučování moderní regionální historie.

2.1 „Ztracená zpráva“

Krátkodobá didaktická aplikace určené devátým ročníkům základní školy, ve které žák na základě pramenů (ICT, písemných, obrazových, auditivních) sestaví písemnou telegrafickou (ve smyslu stručnou a maximálně sdělnou) zprávu, v níž popíše vybranou významnou událost, týkající se v Rokycanech ve 20. století. Aktivita je určena pro práci ve dvojicích. Učitel žáky uvede do metodiky práce doporučením relevantních elektronických informačních zdrojů. Zadan bude též „autor“ a „příjemce“ zprávy.

Hodnoceným výstupem bude portfolio dobových zpráv, v nichž žáci prokáží schopnost vyjadřovat se věcně správně, vystihnout postoj „historického“ pisatele a naplnit požadované stylistické požadavky.

Žák:

- Projeví schopnost vyjádřit postoj autora zprávy k vytčené události.
- Prokáže dovednost stručného a výstižného vyjádření historického problému.
- Dokáže věcně argumentovat při obhajobě textu zprávy.

Klíčové kompetence:

- Kompetence k řešení problému
- Kompetence komunikativní
- Kompetence občanské

Názorný příklad zprávy:

Událost: Zatčení K. H. Franka

Odesílatel: sgt. Johnson

Příjemce: gen. Patton

Pane generále,

po zaznamenání dnešní zprávy, tedy 9. května 1945, o útěku vysoce postaveného důstojníka německého velení z Prahy, jsme zpřísnili ostrahu na všech komunikacích vedoucí západním směrem. Ve 13 hod středoevropského času byla tato osoba spatřena v osobním automobilu nedaleko města Rokycany, vzdáleného asi 18 km od Plzně.

Vojenská hlídka 9. pěšího pluku vůz zajistila a všechny německé osoby zajistila v blízkosti místních jatek. Následně tyto osoby eskortovala do rokycanských kasáren.

Žádáme další rozkazy.

Sgt. Johnson

Příklady navrhovaných událostí:

1. Událost: Vyhlášení Československé republiky v roce 1918

Odesílatel: rokycanský občan XY

Příjemce: příbuzný v USA

2. Událost: Setkání americké a sovětské armády na demarkační linii

Odesílatel: sovětský voják Ivanov

Příjemce: maršál Rybalko

3. Událost: Nepokoje na náměstí dne 21. srpna 1968

Odesílatel: člen místní SNB Novák

Příjemce: ústředí SNB v Praze

2.2 „Vítejte v Rokycanech“

Tato didaktická aplikace je vhodná pro všechny třídy druhého stupně základních škol. Úkolem žáků je ve skupinách zhotovit vhodnou formou reprezentativní pozvánku do svého města, v níž mohou propojit dějepisné, výtvarné, občanské či jazykové znalosti. V šesté třídě žáci mohou vytvořit pozvánku formou plakátu např. při hodině výtvarné výchovy, v devátých třídách již žáci využijí znalostí ICT a zpracují pozvánku formou PPT prezentace či webových stránek. Vše doplněné vhodnými obrázky nebo fotografiemi.

Hodnoceným výstupem bude obsahově přesně a formálně nápaditě zpracovaná pozvánka v typizovaném formátu (např. A5). Dílčí součástí hodnocení jsou např. vlastní ilustrace, schopnost vybrat vhodný objekt k reprezentaci a pořízení fotografie apod.

Žák:

- Vybere z historie Rokycan nejdůležitější fakta.
- Samostatně zvolí dle svého uvážení významné události a osobnosti spojené s dějinami města.
- Vytvoří prezentaci, kterou představí před třídou.
- Využije své vědomosti a dovednosti z jiných předmětů při tvorbě prezentace.

Klíčové kompetence:

- Kompetence k řešení problému
- Kompetence komunikativní
- Kompetence sociální a personální
- Kompetence občanské

Příklad úspěšné pozvánky:

1. *Stručná historie města.*
2. *Alespoň 3 důležité události a 3 významné osobnosti, jež se zapsali do moderních dějin města.*
3. *Nejméně 2 turisticky zajímavá místa, na která se návštěvník musí podívat.*

4. *Zajímavou slavnost či akci tradiční praxe pro Rokycany.*
5. *Vlastní reprezentativní heslo, rým či krátké veršované logo obsahující název Rokycany.*
6. *Shrnutí předchozího minimálně v 5 větách v cizím jazyce.*

2.3 „Rokycany včera, dnes a zítra“

Tento projekt je zaměřený na práci s historickou fotografií a lze jej použít nejen ve výuce dějepisu, ale také v ostatních předmětech skupiny Člověk a společnost (např. Výchova k občanství během tématu Naše obec apod.). Didaktická aplikace je vhodná pro žáky od sedmého ročníku základních škol. Učitel rozdělí třídu na několik skupin, doporučuji pracovní týmy po 4 žácích. Každou skupina losuje jednu fotografii, nejlépe z období první poloviny 20. století, jelikož urbanistická přeměna města v následujících letech je znatelná. Úkolem žáku najít místo (budovu, objekt) na obrázku, vyfotografovat současný stav, vytvořit přesvědčivé srovnání, např. v prezentaci a slovně vyjádřit zhodnotit stav na fotografii i ten současný. Velmi důležitý je vlastní názor žáků na proměnu, zda se jim líbí či nikoliv. Na závěr se žáci stanou architekty budoucnosti a nakreslí místo tak, jak si myslí, že by mohlo vypadat za dalších 50 let.

Hodnoceným výstupem bude faktograficky i esteticky přesvědčivé srovnání a to v typizovaném formátu (nejlépe A3). Výsledný soubor prací může být využit např. pro výzdobu historické učebny či založení „školního architektonického archivu“ apod.

Žák:

- Se zorientuje ve svém městě podle dobové fotografie.
- Projeví dovednost pracovat s moderní technikou (digitální, audiovizuální).
- Vytvoří prezentaci, kterou přesvědčivě představí před třídou.
- Zformuluje a vyjádří svůj historický a estetický názor.
- Využije své vědomosti a dovednosti z jiných předmětů při tvorbě prezentace...

Klíčové kompetence:

- Kompetence k řešení problému
- Kompetence komunikativní
- Kompetence sociální a personální
- Kompetence občanské

Příklad historické fotografie:



Masarykovo náměstí v Rokycanech

Zdroj: http://img.fotoalba.centrum.cz/img12/6919/24736919_4_wbyhk.jpg,
25.5.2012

2.4 „Paměť Rokycan“

I historie Rokycan ve 20. století má zajímavá místa a příběhy lidí, odehrávajících se na pozadí velkých historických událostí, jež mají pro město velký význam. **V této didaktické aplikaci jsem se volně inspiroval projektem *Paměť národa*¹⁰⁵, jehož cílem je sestavit rozsáhlou sbírku výpovědí pamětníků významných událostí 20. století a tato svědectví dále zprostředkovat badatelům i široké veřejnosti.**

Didaktická aplikace je vhodná pro žáky devátých tříd základní školy a spočívá ve vhodném výběru, interpretaci a prezentaci učitelem doporučené události či osobnosti vztahující se k dějinám 20. století v Rokycanech, kdy žáci ve skupině připraví krátkou prezentaci, audio nahrávku rozhovoru s pamětníkem a sestavení názorný plán trasy. Pokud si žáci vyberou jeden z rokycanských podniků, jejich úkolem je vyhledat výrobní program, obrázek výrobku a pořídit fotografii současného stavu objektu.

Hodnoceným výstupem bude věcně správně, graficky přesně a esteticky vhodně vytvořený plánek, a to jak v klasické (papírové), tak elektronické podobě. Důležitou součástí hodnocení je také verbální prezentace žáků s argumentací výběru zvolených objektů.

Žáci:

- Vyberou osobnost či důležité místo spojené s historií 20. století v Rokycanech.
- Vytvoří s pomocí ICT či písemných pramenů medailonek osobnosti nebo popis dané události.
- Převědou vytvořený materiál do elektronické podoby (PPT prezentace).
- Zhotoví plán trasy k vytčenému místu např. z autobusového nádraží s přehledným popisem dalších zajímavých míst na trase.
- Pořídí audio nahrávku s pamětníkem, kterého jim eventuelně zprostředkuje učitel.
- Výslednou práci představí přímo v terénu nebo během hodiny s názornou ukázkou.

¹⁰⁵ Oficiální webové stránky projektu Post Bellum, dostupné z:
<http://www.postbellum.cz/cz/pamet-naroda/co-je-pamet-naroda.aspx> [26. 5. 2012]

Klíčové kompetence:

- Kompetence k řešení problému
- Kompetence komunikativní
- Kompetence sociální a personální
- Kompetence občanské

Návrhy dílčích témat projektu:

- 1. První světová válka – pomník obětem první světové války*
- 2. Druhá světová válka – demarkační linie*
- 3. K. H. Frank a místo jeho zatčení*
- 4. Osobnost dr. Bohuslava Horáka*
- 5. Osobnosti místního odboje – rodina Stehlíkova, František Černý, Václav Gottlieb*
- 6. Vojenské muzeum na demarkační linii*
- 7. Rokycanské podniky – Favorit, Hamiro, Marila, Kovohutě*
- 8. Masarykovo náměstí – pomník rudoarmějce*
- 9. Masarykovo náměstí – pamětní deska 9. pěšího pluku americké armády*
- 10. Rokycanův dům*

2.5 Muzeum na demarkační linii

Vojenské muzeum na demarkační linii (viz. kapitola 1.4.2) je pro prožitkovou metodu výuky moderních dějin a hlavně období první a druhé světové války nejlepší volbou pro všechny základní školy na Rokycansku.

Následující didaktické aplikace a pracovní listy jsou uzpůsobené k použití právě v tomto muzeu např. během návštěvy při celodenním výletu.

2.5.1 Válečná abeceda

Žáci v muzeu dostanou předtištěný pracovní list, ve kterých jsou na řádcích předepsaná písmena abecedy. Úkolem dětí je přiřadit alespoň jeden výraz (jméno, pojem, zeměpisný název) ke každému písmenu týkající se období druhé světové války. K doplnění mohou využít nejen své znalosti, ale i názvy předmětů z expozice. Žáci mohou z pojmů následně sestavit např. křížovku či doplňovačku.

Tato aplikace je vhodná k fixaci již naučených či nově nabytých znalostí historických pojmů, ale i specifických termínů, jež získají právě z expozice muzea.

Příklad abecedy:

1. Skupina	2. Skupina
A Ardeny, Adolf	B Beneš, Barbarossa
C CCCP, Churchill	D demarkační linie, Daladier
E Eliáš, Enigma	F fašismus, Frank
G Gabčík, Göring	H „hloubkaři“, Heydrich
I „indiáni“, Itálie	J Japonsko, jaderné zbraně
K koncentrační tábor, kapitulace	L Lidice, Luftwaffe
M Mnichov, mobilizace	N nacismus, Normandie
O OT, Osvětim	P Panther, Patton

2.5.2 Kdo byl kdo?

Žáci dostanou pracovní list, na kterém fotografie významných osobností z druhé světové války a jejich úkolem je opět pomocí svých znalostí či expozice v muzeu pod každou fotografií napsat jméno dané osoby a stát, ve kterém působila.

Příklad:



2.5.3 Pravda x nepravda

Další didaktickou aplikací vhodnou pro pracovní list je pravda x nepravda. Žáci dostanou pracovní list s jednoduchými formulacemi nebo delším souvislým textem, z nichž některé faktické informace jsou doplněny např. o chybný pojem. Děti opět využijí své znalosti nebo porovnájí texty s popiskami a tabulemi v muzeu, jenž jim potvrdí či vyvrátí pravdivost předložených údajů. Žáci chybu podtrhnou a nahradí správným tvrzením.

Žák touto aplikací získá nové poznatky k dané dějepisné problematice a dokáže po prostudování a porovnání připraveného textu s faktickým obsahem muzejní expozice správně určit pravdivost zadaných tvrzení.

Příklad:

Mnichovská dohoda byla podepsána dne 29. září 1938.

T-34 byl *německý* střední tank, jenž v prvních letech války neměl konkurenci.

K setkání Rudé a americké armády došlo v Rokycanech na tzv. *tankové* linii.

Ford Canada vystavený v muzeu byl použit během natáčení filmu *Lidice*.

Západní Čechy osvobodila 3. americká armáda, které velel generál Patton.

Karl Herman Frank *velel německé armádě Střed* a byl 9. května 1946 zatčen v *Plzni*.

Do roku 1990 stála v Rokycanech bronzová socha rudoarmějce, jež je nyní vystavena v expozici muzea.

Rokycany osvobodil dne 7. května 1945 9. pěší pluk americké armády, který měl ve znaku hlavu *orla*.

2.5.4 Otázky a odpovědi

Pracovní list také může obsahovat klasické uzavřené otázky s možností odpovědi formou a b c nebo otázky uzpůsobené tak, že žáci musí odpovědi dohledat.

Příklad klasických otázek s možností odpovědi abc:

- 1) **2. Světová válka začala:**
 - a) *Napadením Československa Německem*
 - b) *Napadením Polska Německem*
 - c) *Napadením USA Japonskem*

- 2) **Mnichovská dohoda byla podepsána:**
 - a) *30. září 1939*
 - b) *30. září 1938*
 - c) *16. března 1939*

- 3) **Střední tank sovětské výroby se nazývá:**
 - a) *T-34*
 - b) *Tiger*
 - c) *VT-34*

- 4) **Spojenecká invaze v Normandii měla krycí název:**
 - a) *Barbarossa*
 - b) *Anthropoid*
 - c) *Overlord*

- 5) **Největším německým vyhlazovacím táborem byl:**
 - a) *Terezín*
 - b) *Mauthausen*
 - c) *Osvětim*

Příklad otázek, ve kterých žák musí správně vyškrtnout slovo nebo pojem, jež se do řady nehodí:

Hirošima – Jalta – Teherán – Postupim
Beneš – Štefánik – Masaryk – Gottwald
Moskva – Stalingrad – Kursk – Pearl Harbor
Churchill – Franco – Hitler – Mussolini
Gabčík – Kubiš – Čurda – Svoboda

Příklady otázek a úkoly, jejichž odpovědi musí žáci vyhledat přímo ve vojenském muzeu:

1. *Jaké jméno českého vojevůdce má na sobě napsán tank, jenž je vystaven v expozici (bonus: o jaký typ tanku se jedná):*



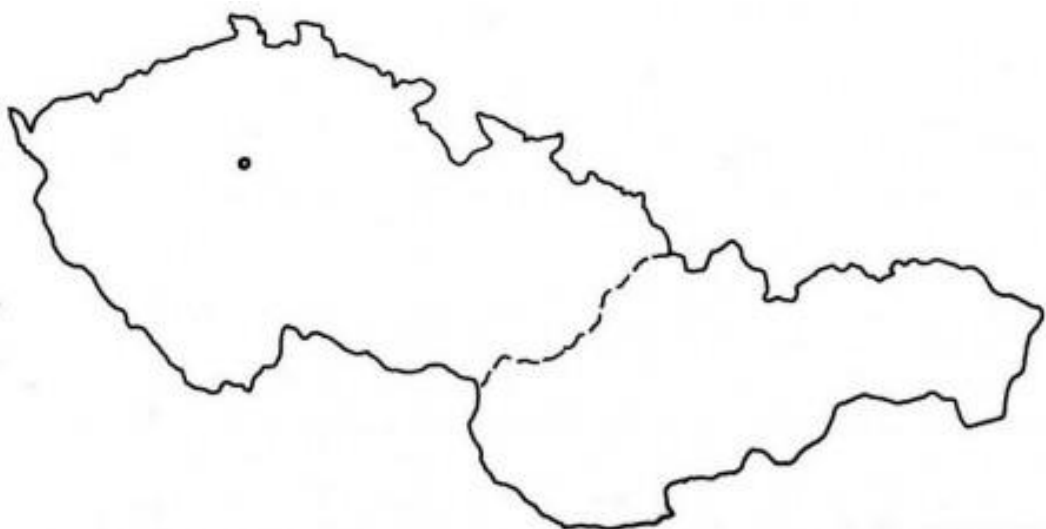
2. *Zjisti, kdo pronesl tento citát:*

„Armáda musí být lidem ctěna a vážena. Demokracie v armádě nemá nic společného s anarchií. Výchovu v armádě je třeba organizovat k ctnostem jako je KÁZEŇ, SEBEOBĚTOVÁNÍ, ÚCTA jednoho člověka k druhému.“

(T. G. Masaryk)

3. **Slepá mapa:**

- a) Dokresli hranici dotyku osvobozeneckých armád v Československu a napiš, jak se tato hranice nazývá
- b) Vyznač alespoň 3 města, kterými tato hranice procházela
- c) Správně doplň označení armád na stranách hranice
- d) Pojmy, které najdeš pod mapou rozděl podle toho, k jaké armádě patří a vepiš je na libovolné místo na správné straně hranice.



**G. PATTON, T-34, STALIN, THOMPSON, RYBALKO, „INDIÁNI“,
RUDOARMĚJEC, KAŽUŠA, M4 SHERMAN, PPSH 1941, H. TRUMAN**

4. **Doplň text básně a napiš, jaké události se týká:**

Tvé tělo hrozně, hrozně drali toho rána. (říjnového)
Co z tebe,, udělali, má země milovaná? (probůh)
A zbraň, jež stála, v mlčení uhýbala. (pohotově, strašném)
Kdo zradil, toho čeká, to ví náš uražený cit. (zrada)
Kdo zradil, toho čeká, kdo zrazen – ve bude žít. (zrada, cti)

.....

Jan V. Sedlák

5. *Najdi v muzeu exponát, jež je na obrázku. Ztracenou část dokresli, napiš název a alespoň 3 technické údaje, které tě nejvíce zaujmou:*



.....

.....



.....

.....

Závěr

Dějiny města Rokycan ve 20. století jsou stejně jako dějiny celého našeho státu plny dramatických událostí, politických zvrátů i společenských změn. Některé z těchto historických mezníků svým významem přesáhly hranice regionu, a do všech důsledků i hranice naší země. Vždyť právě v Rokycanech se setkaly dne 9. května 1945 osvobozené armády a téhož dne zde byl zatčen německý státní ministr pro Čechy a Moravu, významný představitel nacistického protektorátního režimu, Karl Hermann Frank.

Rokycany samozřejmě nejsou v posledním století spojeny jen s hluboce dramatickými či skandálními událostmi. Od počátku 20. století, resp. od vzniku republiky, existovaly v našem městě velice úspěšné průmyslové podniky, které velmi dobře působily na československém, ale i zahraničním trhu, a to včetně problematického období plánovaného hospodářství socialistického období našich dějin. Jízdní kola značky *Favorit* byly jedním z nejžádanějších dopravních prostředků u nás. Plyšové hračky závody *Hamiro* zase nesměly chybět v žádném dětském pokoji (mimořadně celého tzv. východního bloku) a klasický medvěd z tohoto podniku se stal oblíbený např. až v Kanadě. Potravinářská firma *Marila*, která zásobovala konzervami vojáky na frontách druhé světové války, se velice dobře prosadila a v době největšího rozkvětu produkovala tisíce kompotů a balených hotových jídel měsíčně. Pro všechny tyto podniky se stala osudnými devadesátá léta, kdy neustálý příval konkurenčních výrobků ze zahraničí způsobil, že po úspěšných desetiletích produkce zcela zanikly. Jediným závodem, který nepřízeň minulých desetiletí přečkal, byly *Kovohutě*, zabývající se dnes zpracováním barevných kovů.

Mimo jiné Rokycany vešly do povědomí lidí jako významné turistické centrum, a to hlavně v souvislosti s obdobím první republiky. Po otevření místního koupaliště v roce 1934, které bylo „vyhlášené“ téměř v celé republice a jemuž dominovala unikátní restaurace ve tvaru zaoceánského parníku od významného architekta Františka Alberta Libry, došlo k významnému nárůstu návštěvnosti, což je mimořadně trend, který se opakuje v posledním desetiletí, v němž byl areál koupaliště rekonstruován. „Historický“

vliv na budoucnost města můžeme sledovat i prostřednictvím plánů politické reprezentace města, neboť právě rokycanské koupaliště má být v dohledné době obohaceno o novou budovu postavenou podle vzoru Libryho restaurace. Přes mírný úpadek posledních let je turistický ruch opět na jistém vzestupu, a to např. díky vojenskému Muzeu na demarkační linii, které ve svých expozicích představuje unikátní vojenskou techniku, výzbroj a výstroj převážně z období druhé světové války československé, americké, sovětské a německé armády. Kromě již zmíněných zajímavých objektů se město Rokycany stalo turistickým lákadlem i pro svou polohu. To, co Rokycany ztratily odkloněním dálničního spojení Prahy se západem země (dnes vlastně i se západní Evropou), to na druhé straně získaly např. vybudováním řady cyklistických tras protínajících se právě v našem městě.

Pokud bych měl hledat výraz, který nejuvýstižněji charakterizuje dějinný vývoj města Rokycan, domnívám se, že jej vyjadřuje slovo „specifický“. Jedna věc je dějiny poznat např. prostřednictvím učebnic, publikací a školního vyučování, druhá pak tyto specifické dějiny „prožít“. To lze především na místech, k nimž máme osobní vztah. Rodné město je tedy ideálním cílem. Prožitkové metody k regionální historii, na které jsem se soustředil ve své DP, jsem vytvářel především s cílem zdůraznit žákům tuto rokycanskou specifickou a zajímavost, a tím založit celoživotní zájem o dějiny vlastního města a regionu. Jsem přesvědčen, že pozitivní vztah žáků k regionálním dějinám, může následně rozvinout vztah k historii jako takové, ať už v celostátním, evropském, nebo ve svých důsledcích světovém měřítku.

SUMMARY

Main topic of this thesis is the history of the 20th century in Rokycany and also use of regional history in teaching history. The first part charts the chronological history of the town since World War II until the beginning of the 21st century. Selected chapters follow the development of major industrial companies, schools and interesting cultural sites. The second part is focused on methodological applications and their use in the classrooms. I propose several long-term projects in this chapter, which complement and develops pupils' interest and creativity. I also prepared a large worksheet, which can be used during a visit to a local military museum on the demarcation line. Pupils are working both on its own knowledge and experience to the museum itself.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

NEVYDANÉ PRAMENY

- SOkA Rokycany, Kronika města Rokycan, V. díl, (1938) 1945 – 1947, inv. č. 376.
- SOkA Rokycany, Kronika města Rokycan, VI. díl, 1948 – 1951, inv. č. 377.
- SOkA Rokycany, Kronika města Rokycan, VII. díl, 1951 – 1954, inv. č. 378.
- SOkA Rokycany, Kronika města Rokycan, XI. díl, 1965 – 1968, inv. č. 382.
- SOkA Rokycany, Kronika města Rokycan, XII. díl, 1969 – 1973, inv. č. 383.
- SOkA Rokycany, Kronika města Rokycan, XXIII. díl, 1989, inv. č. 394.
- SOkA Rokycany, Kronika města Rokycan, XXIV. díl, 1990, inv. č. 395.
- SOkA Rokycany, Kronika města Rokycan, 1992, nezpracováno.
- SOkA Rokycany, Kronika města Rokycan, 1995 - 1996, nezpracováno.
- SOA Rokycany, fond Prezídium OÚ, karton 165.
- SOkA Rokycany, fond Městský úřad, karton 279, č. 4901.
- SOkA Rokycany, fond Okresní úřad, karton 39.
- SOkA Rokycan, fond ČSBS – OV Rokycany, karton N 45, inv. č. 36, sign. S 6 – 11.
- SOkA Rokycan, fond DTTO, karton N 30, inv. č. 36, sing. H 7.
- SOkA Rokycan, fond DTTO, karton N 45, inv. č. 36, S/46.
- ŽDÁR. 8. 12. 1938, č. 48, s. 2.

LITERATURA

- ANGER, Jan. Ve směru hlavního úderu. *Historie a vojenství*, roč. 40, č. 6, 1991.
- CIRONIS, Petros. *Na demarkační čáře*. Praha : Futura, 2005.
- CIRONIS, Petros. *Rokycanský uličník*. Rokycany : Státní okresní archiv v Rokycanech, 2003.
- CIRONIS, P. K 130. výročí založení gymnasia v Rokycanech. In: *Minulostí Rokycanska*, Rokycany : Státní okresní archiv Rokycany, č. 16, 2003.
- DOBROMYSL, Milouš. *Rokycansko v boji proti fašistickým okupantům 1939 – 1945*. Rokycany : Muzeum Dr. B. Horáka, 1995.
- DOBROMYSL, Milouš, CIRONIS, Petros. *Popis památníků první a druhé světové války na Rokycansku*. Rokycany : Státní okresní archiv v Rokycanech, 2001.
- FAITOVÁ, K. *Skauting v Rokycanech*. Bakalářská práce. Plzeň : ZČU. Fakulta pedagogická. 2012.
- FILIPOVÁ, T. *Rokycansko v letech poválečných (1945-1953)*. Diplomová práce. Plzeň : ZČU. Fakulta filozofická. 2010.
- FRANTA, Jan. Jak byl před dvaceti pěti lety v Rokycanech zadržen K. H. Frank. In *Minulostí Rokycanska*, Rokycany : Okresní archiv Rokycany, roč. 6, 1970.
- Historie a retrospektiva vývoje konzervářského závodu Marila Rokycany*. Rokycany : Závod Marila Rokycany, 1984.
- HOFMAN, Karel. *Rokycany 1110 – 1986*. Rokycany : nákladem vlastním, 1991.
- HOFMAN, K. *Staré rokycanské domy II*. Rokycany : Městská knihovna Rokycany, 2003.
- HOFMAN, K. *Staré rokycanské domy V*. Rokycany : Městská knihovna Rokycany, 1999.

HRACHOVÁ, H. a kol. *Rokycany*. Praha : Lidové noviny, 2011.

HRACHOVÁ, Hana. *Rokycany 1110 - 2010*. Rokycany : Město Rokycany, 2010.

KLÍR, F. a kol. *Kovohutě Gustava Klimenta 1911 - 1986*. Rokycany : Kovohutě Rokycany, 1986.

PELIKÁN, F. (1999): Od Tripolky k Favoritu. Kapitoly z historie rokycanského závodu na výrobu kol. – Msc. [in: SOKA, Rokycany]

Nábojka – Kovohutě Rokycany, historický vývoj závodu. In: *Minulostí Rokycanska*, Rokycany : Okresní archiv Rokycany, roč. 8, č. 12, 2000, str.

ŠIROKÝ, Josef. Rokycansko v boji proti fašistickým okupantům. In *Minulostí Rokycanska*, Rokycany : Okresní archiv Rokycany, roč. 9, 1971.

TUPÝ, M. - ZÁHROBSKÝ, Z. *Sto let základní školy v ulici Míru v Rokycanech (1898-1998)*. Rokycany, 1998.

VÝCHODSKÁ, H. *Dějepis hrou*. Plzeň : Krajské centrum vzdělávání a Jazyková škola, 2008.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Oficiální webové stránky Českého rozhlasu, dostupné z:

<http://www.radio.cz/cz/clanek/70233>. [5. 7. 2010]

Oficiální webové stránky podniku Kovohutě Rokycany, dostupné z:

<http://www.koro.cz/cz/spolecnost/o-nas> [16. 4. 2012]

Oficiální webové stránky Českého rozhlasu Plzeň, dostupné z:

http://www.rozhlas.cz/plzen/publicistika/_zprava/936475 [16. 4. 2012]

Oficiální webové stránky Českého rozhlasu Plzeň, dostupné z:

http://www.rozhlas.cz/plzen/publicistika/_zprava/883844 [16. 4. 2012]

Oficiální webové stránky Gymnázia a Střední odborné školy v Rokycany, dostupné z:

<http://www.gasos-ro.cz/web/index.php/main-sos/historie-skoly> [26. 5. 2012]

Webové stránky Rokycany, autor David Borek, dostupné z:

<http://rokycanyhomepage.ic.cz/oseckyvreh.htm> [25. 5. 2012]

Oficiální webové stránky zpravodajského serveru iDnes.cz, dostupné z:

http://plzen.idnes.cz/obrazem-rokycany-chteji-obnovit-slavnou-librovu-restauraci-prs-/plzen-zpravy.aspx?c=A100923_1455277_plzen-zpravy_alt [25. 5. 2012]

Oficiální webové stránky Klubu vojenského muzea na demarkační linii, dostupné z:

<http://www.klub-vm.eu/clanky/muzeum.html>. [1. 7. 2012]

Oficiální webové stránky projektu Post Bellum, dostupné z:

<http://www.postbellum.cz/cz/pamet-naroda/co-je-pamet-naroda.aspx> [26. 5. 2012]

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA



Pamětní deska 9. pěš. Pluku am. armády
na budově rokycanské radnice.
Zdroj: autor 2012



Slavnostní odhalení pamětní desky
v květnu 1990.
Zdroj: SOKA Rokycany



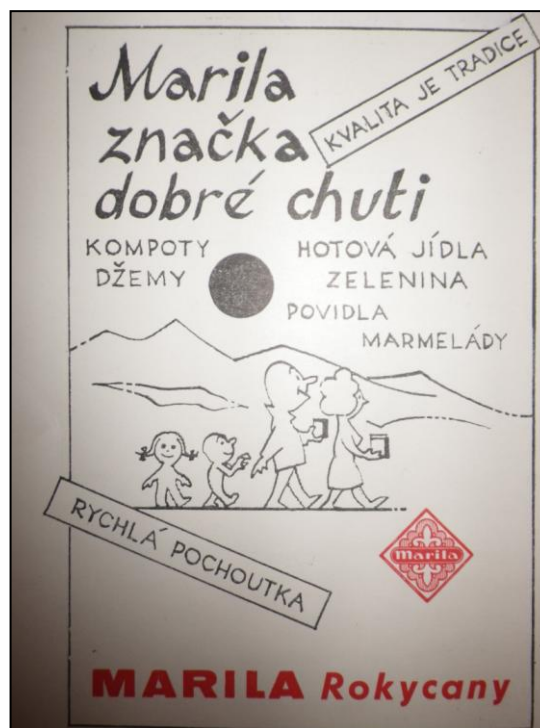
Pomník Rudé armády, Masarykovo náměstí,
rok 1990.
Zdroj: SOKA Rokycany



Socha rudoarmějce vystavená ve
vojenském Muzeu na demarkační
linii.
Zdroj: autor 2011



Budova bývalého podniku Marila.
Zdroj: autor 2012



Reklamní leták na produkty Marily.
Zdroj: autor 2012



Reklamní leták na produkty Marily.
 Zdroj: autor 2012



Reklamní leták na produkty Marily.
 Zdroj: autor 2012



Bývalý podnik na výrobu hraček Hamiro.
Zdroj: <http://rokycanyhomepage.ic.cz/foto/roplzenska-hamiro1.jpg>, 12.3.2012



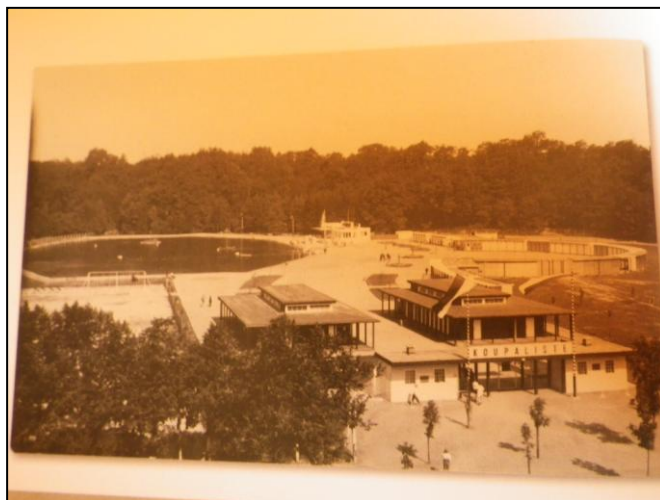
Logo podniku Hamiro.
Zdroj:
http://zpravy.rozhlas.cz/plzen/publicistika/_galerie/883844?type=image&pozice=1, 12.3.2012



Reklamní leták podniku Favorit.
Zdroj: autor 2012



Klasické kolo značky Favorit.
Zdroj: <http://sportovni-potreby-hobby.megainzerce.cz/images>,
12.4.2012



Městské koupaliště, rok 1936.
Zdroj: autor 2012



Městské koupaliště, jaro 2012.
Zdroj: autor 2012



Studie Librov restaurace.
Zdroj:
[http://plzen.idnes.cz/foto.aspx?foto1=ALT35ff27_li
bra.JPG](http://plzen.idnes.cz/foto.aspx?foto1=ALT35ff27_li
bra.JPG). 12.4.2012